

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ТА ПРАВА

**КАФЕДРА МІЖНАРОДНОГО, ЦИВІЛЬНОГО ТА
КОМЕРЦІЙНОГО ПРАВА**

**ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО
ОРІЄНТОВАНОЇ ЕКОНОМІКИ**

КРУГЛИЙ СТІЛ

(27 квітня 2021 року)

Київ 2021

**Розповсюдження і тиражування без офіційного дозволу КНТЕУ
заборонено**

ББК Х67.9(4Укр)303

УДК 346.13

Правове забезпечення соціально орієнтованої економіки [Електронне видання]: Матеріали круглого столу (27 квітня 2021 року) / відп. ред. Н.А. Мазаракі. – Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 100 с.

У матеріалах круглого столу розглянуто проблеми розвитку соціально орієнтованої економіки в Україні, питання розвитку соціального підприємництва в Україні, міжнародний досвід розвитку соціально орієнтованої економіки.

Організатори круглого столу не несуть відповідальності за поданий матеріал. Тези доповідей подано в авторській редакції.

Рекомендовано до друку кафедрою міжнародного, цивільного та комерційного права ФМТП КНТЕУ від 18 травня 2021 року (протокол № 21).

Рекомендовано до друку Веною радою ФМТП КНТЕУ від 26 травня 2021 року (протокол № 5).

Редакційна колегія: Мазаракі Н.А. (відп. ред.), завідувач кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права ФМТП КНТЕУ, д.ю.н., професор; Гончаренко О.М., професор кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права ФМТП КНТЕУ, д.ю.н., доцент; Нескороджена Л.Л. доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права ФМТП КНТЕУ, к.ю.н., доцент.

Відповідальний за випуск: Нескороджена Л.Л. доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права ФМТП КНТЕУ, к.ю.н., доцент.

ЗМІСТ

	Передмова	
<i>Алмаши І.М.</i>	Переваги досудової санації суб'єктів господарювання	6
<i>Бабаджанян Г.Б.</i>	Вільна конкуренція при соціально розвиненій економіці	10
<i>Гелич Ю.О., Гелич А.О</i>	Господарсько – правові способи захисту прав акціонерів в Україні	13
<i>Гелич Ю.О., Ягодка Ю.Г.</i>	Правова природа договору комерційного посередництва при морських перевезеннях	16
<i>Гончаренко О.М.</i>	Корпоративна соціальна відповідальність та цифрова економіка	20
<i>Гуменюк І.О.</i>	Соціальний діалог як ефективний правовий механізм забезпечення розвитку соціально орієнтованої економіки	24
<i>Запотоцька О.В., Пустовіт Ю.Ю.</i>	Муніципальний контроль у сфері харчової промисловості	28
<i>Ільченко Г.О.</i>	Окремі аспекти здійснення Інтернет - торгівлі в Україні	34
<i>Клименко О.М.</i>	Соціальна орієнтованість конституційної економіки : до проблеми визначення понять і правових концептів	38
<i>Клименко С.В.</i>	Оновлення системи засад цивільного законодавства як вектор забезпечення соціально орієнтованого розвитку та правореалізації	43
<i>Ковтун О.М.</i>	Соціально орієнтована економіка в умовах сталого розвитку та кліматичних змін: еколого-правовий аспект	46
<i>Кортукова Т.О., Литвинова О.</i>	Захист прав суб'єктів малого та середнього підприємництва в контексті євроінтеграційних прагнень України	49
<i>Кулага Е. В.</i>	Фідуціарні обов'язки у сфері корпоративного управління: окремі аспекти правового регулювання	52
<i>Микитенко Л.А.</i>	Адаптація механізмів захисту споживачів в умовах пандемії	57

<i>Невара Л.М.</i>	Юридична клініка як соціально необхідна форма юридичної освіти	60
<i>Нескороджена Л.Л.</i>	Законодавче забезпечення соціально орієнтованої економіки	64
<i>Пальчук П.М.</i>	Соціальна відповідальність корпоративного сектора економіки в умовах пандемії	68
<i>Погарченко Т.В.</i>	Сучасний стан правового регулювання цифровізації соціальної сфери в Україні	72
<i>Пожидаєма М.А., Галенко Т.М.</i>	Правові заходи із забезпечення захисту інформації у платіжних системах України	78
<i>Пожидаєма М.А., Руда В.О.</i>	Перспективи правового забезпечення обігу цифрової валюти (е-гривні) Національного банку України	83
<i>Пустовіт Ж.М.</i>	Окремі проблеми взаємодії держави та підприємців щодо забезпечення реалізації права на працю в Німеччині	87
<i>Сударенко О.В.</i>	Соціальна підтримка державою суб'єктів господарювання та найманих працівників в сучасних умовах	91
<i>Тищенко Ю.В.</i>	Забезпечення прав споживачів як ознака соціально орієнтованої економіки	95
<i>Фурса Є.І.</i>	Погляд правника на правове регулювання соціально орієнтованої економіки	98

ПЕРЕДМОВА

Конституція України зазначає, що держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки (ст.13 Конституції України). Декларування державою положень щодо соціально орієнтованої економіки покладає на неї низку зобов'язань, а саме: теоретичне обґрунтування розвитку економіки у поєднанні з забезпеченням гарантій соціального захисту населення; визначення стратегії та тактики досягнення мети розвитку соціально орієнтованої економіки; розробка єдиної концепції зазначеної економіки та її правове забезпечення.

Разом з тим, реалії життя показують, що положення Конституції України щодо соціальної орієнтованості економіки мають частково декларативний характер, а економічні реформи, які були проведені за часи незалежності України не призвели до очікуваного результату збільшення добробуту нації. Пандемія Covid-19 ще більше погіршила становище суб'єктів господарювання, адже карантинні обмеження фактично зупинили роботу багатьох секторів економіки та призвели до масового звільнення працівників. З іншого боку виникла верства соціально свідомих підприємців, які зрозуміли важливість підтримки соціально незахищених верств населення та розвитку соціально відповідального бізнесу.

Київський національний торговельно-економічний університет як один з лідерів економічної освіти України традиційно цікавиться практичними аспектами розвитку економіки і створює потужну платформу для обговорення питань пов'язаних з правовим регулюванням соціально орієнтованої економіки та її розвитком в умовах цифровізації, виявленням прогалин в законодавстві та пошуком нових ідей і пропозицій щодо вдосконалення її правового забезпечення тощо.

Щиро вітаємо учасників круглого столу та бажаємо їм цікавої та плідної роботи.

**Завідувач кафедри міжнародного,
цивільного та комерційного права,
заслужений юрист України, доктор
юридичних наук, професор**

Н.А.Мазаракі

Алмаші І.М.

к.ю.н., доцент кафедри обліку і
оподаткування, Ужгородський
торгівельно-економічний інститут
КНТЕУ, м.Ужгород

ПЕРЕВАГИ ДОСУДОВОЇ САНАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

В умовах глобалізації, розвитку цифрових технологій, науково-технічної революції, вдосконалення та розгортання інноваційної діяльності, в сфері забезпечення прав людини, вдосконалення правової системи залишаються питання, які потребують нагального вирішення. Неможливо досягти високого рівня розвитку економіки, зважаючи лише на економічні чинники і нехтуючи при цьому соціальним ефектом прийнятих рішень, запроваджених механізмів та вжитих засобів управління економічними процесами. Одним із таких ефективних інструментів є досудова санація. Саме досудова санація, оскільки провадження у справі про банкрутство наразі є справжнім марафоном для учасників, адже, за даними Doing Business 2019, середня тривалість процедури банкрутства в Україні становить приблизно 3 роки. Непоодинокими є випадки, коли справи про банкрутство тривають десятиліттями (наприклад, банкрутства великих державних підприємств) [5].

Відповідно до Кодексу з процедур банкрутства санація боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство - це система заходів щодо відновлення платоспроможності боржника, які може здійснювати засновник боржника, власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, інші особи з метою запобігання банкрутству боржника шляхом вжиття організаційно-господарських, управлінських, інвестиційних, технічних, фінансово-економічних, правових заходів відповідно до законодавства до відкриття провадження у справі про банкрутство. Боржник за рішенням засновників (учасників, акціонерів) боржника має право ініціювати процедуру санації до відкриття провадження у справі про банкрутство. Санація боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство здійснюється відповідно до плану санації боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство.

До плану санації додається ліквідаційний аналіз, який свідчить про вигідність для кредиторів виконання плану санації порівняно з ліквідацією боржника та може додаватися фінансовий аналіз, який підтверджує здатність

боржника виконувати умови плану санації. Господарський суд розглядає заяву про затвердження плану санації не пізніше одного місяця з дня прийняття відповідної заяви до розгляду[2].

Головна мета, яку має переслідувати товариство в такій ситуації — відновлення платоспроможності, проведення розрахунків з кредиторами, збереження робочих місць та суб'єкта господарювання. Законодавець у такий спосіб надає боржнику унікальну можливість без будь-якого ініціювання судових процедур банкрутства та відкриття провадження у справі про банкрутство розпочати досудову санацію з метою оздоровлення його фінансово-господарського становища, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів. КУзПБ вдосконалив цю процедуру задля збільшення її привабливості. При цьому забезпечено захист інтересів як кредиторів, так і боржника [3].

Позитивними є нововведення в Кодексі з процедур банкрутства щодо строків плану санації. Чинне законодавство не обмежує будь-якими строками боржника, який має можливість самостійно визначити, який період часу йому потрібен для того, щоб реалізувати план досудової санації. Аналіз судової практики свідчить, що вказані зміни діють, і боржники встановлюють прийнятний для них строк досудової санації. Так, ухвалою ГС Київської області від 10 червня 2020 р. у справі №911/482/20 затверджено план санації боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство, де строки відновлення платоспроможності боржника складають 15 років.

Боржник самостійно визначає, яку заборгованість він не спроможний погасити без процедури досудової санації. Дане положення підтверджується і судовою практикою. У постанові Центрального апеляційного господарського суду від 18.11.2020 р. у справі №904/3325/20 сформовано наступні висновки: «...включення кредиторів до реєстру кредиторів та плану санації, їх поділ на категорії у залежності від виду вимог до боржника, встановлення порядку задоволення їх вимог та визначення необхідного строку проведення процедури санації до відкриття провадження у справі про банкрутство є правом боржника, який ініціює процедуру досудової санації».

У постанові Центрального апеляційного господарського суду від 18.11.2020 р. у справі №904/3325/20 сформовано наступні висновки: «Щодо розбіжностей між сумами кредиторської заборгованості боржника, зазначеної у плані санації, та тієї, що обліковується у кредитора.....це не позбавляє кредитора права на доведення обґрунтованості заявлених до боржника вимог в окремому судовому провадженні, відповідно, стягнення якої може бути здійснене в порядку виконання судового рішення»[3].

Господарський суд Київської області від 10.06.2020 р. у справі №911/482/20 в своїй ухвалі зазначив: «... затверджений господарським судом план санації є обов'язковим для всіх кредиторів, вимоги яких включені до плану санації. Відносно грошових вимог, які не включено до графіку погашення згідно плану санації, кредитор не позбавлений можливості реалізувати своє право, передбачене законодавством...» [7]. Отже, законодавець надав боржнику, який ініціює процедуру санації до відкриття провадження у справі про банкрутство, право обирати кредиторів, борги яких будуть погашатись на умовах плану досудової санації.

На окрему увагу заслуговують податкові пільги, встановлені відповідно до п. 46 підрозділу 2 розділу XX Податкового кодексу України. Згідно даного положення тимчасово, до 1 січня 2023 року, звільняються від оподаткування податком на додану вартість операції платники податку - боржника та/або поручителя (майнового поручителя - заставодавця, іпотекодавця) з постачання товарів для цілей погашення заборгованості боржника перед кредиторами відповідно до плану реструктуризації, підписаного згідно із законом щодо фінансової реструктуризації, або плану санації, затвердженого згідно із законодавством, що регулює відносини з питань відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом [4].

Для обговорення практичної реалізації досудової санації уповноваженими особами 24.09.2020 року було проведено нараду на тему: «Досудова санація в Україні. Поточний стан та перспективи розвитку». У заході прийняли участь уповноважені посадові особи з питань банкрутства. Під час наради обговорювались основні проблеми досудової санації, особливості процедури досудової санації в контексті готовності кредиторів йти на поступки та спроможності об'єктивно оцінити вигідність виконання плану санації, санація державних підприємств до відкриття провадження у справі про банкрутство – дотримання балансу між інтересами держави і правами кредиторів, досудова санація на прикладі кращих європейських практик[1].

Переваги санації боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство перед судовими процедурами у справі про банкрутство:

1.Оперативність, яка полягає у чітко встановлених законодавством строках після схвалення плану санації.

2.Спрямованість на задоволення кредиторських вимог у більшому розмірі ніж через застосування ліквідаційної процедури до боржника у справі про банкрутство.

3. Спрощення відносин з контролюючими органами щодо списання

безнадійного податкового боргу та встановлення відстрочок і розстрочок у виплаті податкових зобов'язань.

4. Більш простий порядок дій для боржника і кредиторів у порівнянні з відкриттям провадження у справі про банкрутств.

5. Менші судові витрати у вигляді судового збору як для боржника так і для кредиторів.

Досудова санація до відкриття провадження у справі про банкрутство є ефективним інструментом для досягнення компромісу між боржником та кредиторами, які дійсно бажають домовитися [6].

У даній доповіді проаналізовано переваги досудової санації як ефективного засобу відновлення платоспроможності боржника, досліджено новели, які містить нині діюче законодавство та суттєві податкові пільги, встановлені для суб'єктів господарювання, які застосовують досудову санацію з метою подальшого здійснення своєї діяльності, збереження робочих місць, та досягнення внаслідок цього не тільки економічного, а й соціального ефекту.

Список використаних джерел:

1. Досудова санація в Україні. Поточний стан та перспективи розвитку Досудова санація в Україні. Поточний стан та перспективи розвитку — Південно-Східне міжрегіональне управління Міністерства юстиції. URL: https://psjust.gov.ua/post_news/%D0%B4%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F-%D0%B2-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96-%D0%BF%D0%BE%D1%82%D0%BE%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D1%81/ (дата звернення 21.02.2021).

2. Кодекс України з процедур банкрутства. Відомості Верховної Ради. 2019. № 19. Ст. 74.

3. Мегеря А. Досудова санація, або Рятівна соломинка для боржника. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/bankrutstvo-i-restrukturizaciya/dosudova-sanaciya-abo-ryativ> (дата звернення 21.02.2021).

4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13-17. Ст. 112.

5. Процедура банкрутства за Кодексом: чи стане швидше? URL: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=7dad771b-ebe4-4ac5-92ba-0167cb8b8f2c> (дата звернення 21.02.2021).

6. Судова практика у справах про банкрутство вебінар. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Jukov_prezent.pdf (дата звернення 21.02.2021).

21.02.2021).

7. Ухвала Господарського суду Київської області від 10.06.2020 р. справа №911/482/20 Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89995985> (дата звернення 21.02.2021).

Бабаджання Г.Б.

аспірантка, асистентка кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права Київського національного торговельно-економічного університету, м. Київ

ВІЛЬНА КОНКУРЕНЦІЯ ПРИ СОЦІАЛЬНО РОЗВИНЕНІЙ ЕКОНОМІЦІ

На сучасному етапі розвитку українська держава має великий потенціал для економічного зростання та гарні перспективи для входження у групу країн з розвинутою економікою. Проте, потенціал нашої держави зменшуються з кожним роком через нездатність формувати правильний курс розвитку ринкових відносин та конкурентної економіки. Вільна конкуренція є двигуном економічного зростання, котрий здатний усунути основну проблему українських підприємств – їх внутрішньо-організаційну неефективність.

Україна, за рівнем соціально економічного розвитку, відноситься до країн, що розвиваються та має низький показник конкурентоспроможності. Наша держава на світовому ринку виступає в ролі постачальника сировинних ресурсів. На українських товарних ринках домінує великий бізнес, який забезпечує свою перевагу такими факторами як, масштаб виробництва та доступ до адміністративного ресурсу, який призводить до зниження конкуренції.

Отже, низький рівень конкурентних відносин в Україні, насамперед, пов'язаний із недосконалими державними та приватними інститутами, які не створюють необхідних умов для розвитку конкуренції. Таким чином, держава грає важливу роль в розвитку соціальної економіки, функціонуванні економічного життя суспільства, в якому реалізація інтересів населення, можна сказати, нездійсненна.

Як відомо, разом з іншими пострадянськими державами, на початку 90-х років, Україна стала на шлях економічної трансформації. Можна

стверджувати, що саме в той період почали зароджуватись відносини між Україною та ЄС, адже наша держава стала демократичною, незалежною та суверенною, підтвердження цьому нам надає Основний закон держави, Конституція [1].

Прагнення та подальше укладення Угоди про вільну торгівлю з ЄС відкриє можливості та дасть шанс для розвитку власної економіки та покращення рівня життя населення.

На думку, С.Сіденко, проблема адаптації України до соціальних стандартів Європейського Союзу є однією з основних чинників та передумов вступу в ЄС [4 с. 186-187].

«Спочатку реформи, а потім реалізація соціального розвитку», так зазначалось у «Стратегії економічного та соціального розвитку України 2004-2015», проте проведені реформи на той час не посприяли подоланню бідності, соціальній стабільності, розвитку підприємництва та вільній конкуренції, а навпаки погіршили ситуацію [5, с. 41].

Соціальна орієнтована економіка не має шансу для розвитку, адже діяльність великих підприємств, наближених до влади, не дає нормально розвиватись конкуренції і «душить» малі та середні підприємства. Україна, орієнтована на розвиток великих підприємств, розвиток середнього класу унеможлиблюється, що призводить не тільки до тінізації вільної конкуренції, а ще й сприяє розвитку корупції.

Політика ж країн Європи спрямована та діє навпаки, уряди європейських держав підтримують злагожену роботу підприємництва. Наприклад в Німеччині, відповідно до опитування Ernst/Young, проведеного на форумі молодих підприємців Великої двадцятки, 78% підприємців зазначили, що держава заохочує до ведення підприємницької діяльності, прикладом цього є збільшення кількості зареєстрованих підприємств (близько 70 тисяч зареєстрованих підприємств на рік) [6].

Згідно з рейтингом Міжнародної фінансової корпорації та Світового банку («Doing business» (умови ведення бізнесу), Україна за результатами 2020 року виконала 10 пунктів Плану дій, прийнято 2 закони, 5 актів Уряду, 17 актів органів влади), деякі знаходяться на розгляді Верховної Ради України, а інші перебувають на різних стадіях виконання [7].

На сьогодні є чинними такі нормативно-правові акти як Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції», та «Про захист економічної конкуренції». Ці нормативні акти можна назвати конкурентним законодавством, вони були створені на підставі європейських конкурентних законів, а їх ухвалення та практичне застосування є спробою України

інтегрувати на західний ринок. [2, 3]. Проте незважаючи на вищезазначені нормативно-правові акти, вільна конкуренція в нашій державі є одним із проблемних аспектів. Існує низка проблем пов'язаних із корупцією, процвітання олігархії та монополізації. Монополізованими є, і будуть завжди такі галузі як- енергетика, транспортна галузь, житлово-комунальне господарство, тощо.

Отже, вільна конкуренція - це атрибут соціально розвинутої економіки. В умовах соціально орієнтованої ринкової економіки, при оцінці результатів конкуренції принципово важливо враховувати не тільки економічну, а й, перш за все, соціальну результативність економіки і бізнесу, бо економіка і бізнес, в кінцевому рахунку, повинні служити інтересам народу - повинні служити верховенству права, інтересам народу а не грошам та прибутку.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення 24.04.2021р.)
2. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 року Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення 24.04.2021р.)
3. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>. (дата звернення 24.04.2021р.)
4. Сіденко С.В. Некономічні чинники світового економічного розвитку. *Аврора Принт*. 2011. С.186-187.
5. Гальчинський А.С., Геєць В.М. Стратегія економічного та соціального розвитку України (2004-2015). *ІВЦ Держкомстат України*. 2004. С.41.
6. Офіційний сайт статистики Світового Банку. URL: <https://www.worldbank.org/en/home> (дата звернення 24.04.2021р.).
7. Офіційний сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=05376d6c-3772-4027-ac6f-73e33e2905a8&title=DoingBusiness2019> (дата звернення 24.04.2021р.).

Гелич Ю.О.,

доцент кафедри конституційного
та адміністративного права, к.ю.н.,
доцент, Національний

транспортний університет, м. Київ

Гелич А.О.

доцент кафедри теорії та історії
держави і права, к.ю.н., доцент,

Національний університет
біоресурсів і

природокористування України, м.
Київ

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ СПОСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВ АКЦІОНЕРІВ В УКРАЇНІ

Україна на сьогодні переживає складний процес становлення та розбудови суверенної, демократичної і правової держави, особливу роль у якому відіграють глобальні процеси інтеграції до світової економічної системи. Саме ці процеси стали причинами розвитку та вдосконалення функціонування нових засобів регулювання обороту капіталу, одним із яких є цінні папери.

Утвердження ринку цінних паперів в Україні стало можливим завдяки безпрецедентній, глобальній зміні державного ладу. Акцент перетворень перенесено на приватизацію та акціонування підприємств. Це стало своєрідним імпульсом для потужного розвитку найпоширенішого виду цінних паперів – акції, що є важливим фінансовим інструментом для залучення в підприємницьку діяльність грошових та інших ресурсів багатьох суб'єктів. Вона є необхідним атрибутом акціонерного товариства, який надає змогу відрізнити акціонерне товариство від юридичних осіб інших організаційно-правових форм господарювання [1, с.8]. Саме володіння цінним папером надає його власнику корпоративних прав. Корпоративні права - це права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами [3].

Враховуючи, що значна кількість суб'єктів господарювання організовані у формі акціонерних товариств, вирішення проблеми розвитку фондового ринку України залежить насамперед від рівня охорони та захисту прав і законних інтересів акціонерів. Ця проблема є особливо гострою й актуальною в умовах недосконалості системи державного регулювання і належного контролю у сфері підприємницької діяльності на фондовому ринку [2, с.17].

Зазначене вище підтверджує необхідність дослідження господарсько-правових способів захисту прав акціонерів.

Права акціонерів визначають зміст взаємних відносин між акціонерним товариством і учасниками. Відповідно до законодавства України основними правами акціонерів є: участь в управлінні акціонерним товариством; отримання дивідендів; отримання у разі ліквідації товариства частини його майна або вартості частини майна товариства; отримання інформації про господарську діяльність акціонерного товариства [5].

Засоби захисту прав акціонерів можна класифікувати за різними критеріями [4]. Так, їх можна визначати за органом, який здійснює захист прав акціонерів: захист, що здійснюється внутрішніми органами АТ (зокрема спостережною радою); захист, який здійснює Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку; судовий захист; захист своїх прав безпосередньо акціонером.

До способів захисту прав та законних інтересів акціонерів слід відносити: а) укладення відповідних господарсько-правових та цивільно-правових договорів між суб'єктами корпоративних відносин та професійними учасниками ринку цінних паперів; б) діяльність спеціально створених компенсаційних фондів, які мають за рахунок акумульованих грошових коштів відшкодовувати акціонерам вартість втрачених ними корпоративних прав, якщо така втрата відбулась внаслідок зловживання професійними учасниками ринку цінних паперів наданими їм правами.

Зокрема, головними господарсько-правовими способами забезпечення та захисту прав і законних інтересів учасників ринку цінних паперів (в процесі обігу акцій) є господарсько-правові зобов'язання - правовідносини, в межах яких суб'єкти господарювання та інші учасники корпоративних відносин встановлюють та здійснюють свої права та обов'язки, визначаючи тим самим правові межі своїх правовідносин.

Окрім цього, способи захисту прав акціонерів можна розрізняти за такими критеріями [1, С.9]:

1. За суб'єктом, який здійснює захист прав акціонерів: судовий (захист прав акціонерів через суд); державний (захист прав акціонерів через державні та правоохоронні органи).

2. За кількістю осіб, які беруть участь у захисті прав акціонерів: індивідуальний; колективний.

3. За способом реалізації: правовий; неправовий.

Способи захисту прав та законних інтересів акціонерів слід класифікувати наступним чином: 1) визнання наявності або відсутності прав; 2) визнання повністю або частково недійсними актів органів державної влади та місцевого самоврядування, що наділені владними повноваженнями; 3) визнання недійсними господарсько-правових правочинів; 4) відновлення положення, що існувало до порушення прав та законних інтересів акціонера; 5) припинення дій, що порушують права та законні інтереси або створюють реальну загрозу такого порушення; 6) присудження до виконання обов'язку в натурі; 7) відшкодування збитків; 8) застосування штрафних, оперативно-господарських та адміністративно-господарських санкцій; 9) установлення, зміна або припинення корпоративних правовідносин; 10) матеріальна компенсація моральної шкоди; 11) заходи оперативного впливу; 12) самозахист.

На підставі вищевикладеного, не викликає сумніву, що захист прав акціонерів, є одним із найважливіших елементів системи корпоративного управління і безпосередньо впливає на ефективність функціонування акціонерних товариств. Тому одним із найважливіших завдань корпоративного законодавства, та й у цілому корпоративного права, поряд із захистом інтересів можливих кредиторів акціонерного товариства стає охорона й захист прав і законних інтересів акціонерів незалежно від їх частки у статутному капталі.

Отже, слід зазначити, що захист прав акціонера складається із сукупності передбачених законодавством правових засобів, якими може скористатися акціонер, потерпілий від порушення своїх прав. Дані правові засоби (матеріальні і процесуальні; попереджувальні та припиняючі тощо) повинні бути адекватними, системними, невідворотними і забезпечують баланс інтересів акціонерів з іншими суб'єктами правовідносин. В цілому порушення чи непорушення прав акціонерів залежить від ефективності використання ними різних способів захисту. Правові способи захисту потребують більших затрат часу, але є надійнішими відносно інших.

Список використаних джерел:

1. Бурдак В. Як захистити права акціонерів? *Правовий тиждень*, 2010. № 33 (211). С. 7-10.
2. Виноградова Н.О. Господарсько-правові способи охорони і захисту у сфері обігу корпоративних прав. *Журнал «Адвокат»*, 2007. № 1. С. 16 - 19.
3. Господарський кодекс : Закон України, у редакції від 27 лютого 2021 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № № 18-22. Ст. 144.
4. Маліч Л. Актуальні питання корпоративного управління. *Економічний аналіз*, 2010. № 5 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.library.tane.edu.ua/images/nauk_vydannya/Nfm0iC.pdf.
5. Про акціонерні товариства: Закон України, у редакції від 16 серпня 2020 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 50-51. Ст.384.
6. Шевчук О.Р., Бобер С.Ю. Корпоративні права учасника господарського товариства: проблеми правової регламентації. *Актуальні проблеми правознавства*, 2018. № 4. С. 186-190.

Гелич Ю.О.,

доцент кафедри конституційного та адміністративного права, к.ю.н., доцент, Національний транспортний університет, м. Київ

Ягодка Ю.Г.,

студентка ТП 2-1м Центру підвищення кваліфікації, перепідготовки, удосконалення керівних працівників і спеціалістів, Національний транспортний університет, м. Київ

ПРАВОВА ПРИРОДА ДОГОВОРУ КОМЕРЦІЙНОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА ПРИ МОРСЬКИХ ПЕРЕВЕЗЕННЯХ

На сьогодні суспільні відносини в Україні перебувають в стані стрімкого розвитку. В умовах інтеграції держави до Європейського Союзу вітчизняні підприємці знаходять усе нові форми господарської діяльності, що, у свою чергу, унеможливорює безпосередню участь суб'єкта господарювання під час

здійснення всіх операцій. Такий стан породжує гостру потребу в застосуванні нових або досі не розповсюджених договірних конструкцій. Одним із таких договорів, який останнім часом набув широкого використання, є агентський договір (договір комерційного посередництва).

Актуальність питання регулювання такого договору обумовлена тим, що даним договором користуються учасники різних видів господарської діяльності (в тому числі і в транспортній галузі), і тому існує багато специфічних особливостей щодо таких відносин та змісту договору.

Транспортна галузь є однією з найважливіших галузей суспільного виробництва, що покликана задовольняти потреби як учасників господарських відносин, так і населення у перевезеннях та пов'язаних з ними послугах [1, с. 251]. Транспортний комплекс України складається з автомобільного, залізничного, морського, річкового, повітряного, космічного та трубопровідного транспорту. Слід враховувати, що геостратегічне положення України є вагомим фактором, який здатен впливати на роль держави як основного транзитного шляху для перевезень товарів та пасажирів. Проте для отримання економічного ефекту даний ресурс повинен реалізовуватись через державну політику, спрямовану на розвиток транспортного комплексу та підвищення якості транспортних послуг.

Очевидно, що вагому роль у підвищенні якості та швидкості надання транспортних та супутніх їм послуг відіграють посередники. Питома вага транспортних послуг надається через посередників, які залучені на підставі агентського договору з метою встановлення нових економічних та юридичних зв'язків між учасниками транспортних відносин. Зважаючи на велику кількість видів транспорту, пропонуємо розглянути особливості та перспективи розвитку інституту комерційного посередництва (агентських відносин) на прикладі такого виду, як морський транспорт.

Основним нормативно-правовим актом, що регулює агентські відносини у сфері торговельного мореплавства є Кодекс торговельного мореплавства України від 23 травня 1995 року.

По-перше, цей закон регулює агентські відносини у сфері торговельного мореплавства через визначення поняття агентування суден, встановлення прав та обов'язків морських агентів та судновласників, встановлення підстави та порядку припинення договору морського агентування. Крім того, термін «агент» використовується у зв'язку з виникненням морської вимоги та права на агентську винагороду, здійсненням пасажирського перевезення або перевезення вантажу.

По-друге, ч. 3 ст. 4 ГК України передбачено, що до господарських відносин, які виникають із торговельного мореплавства і не врегульовані КТМ, застосовуються правила ГК України. Відповідна норма закріплена також ч. 1 ст. 4 КТМ.

На підставі аналізу норм КТМ необхідно виділити ряд особливостей, притаманних саме договору морського агентування [3, с. 191].

По-перше, предметом договору морського агентування є виконання морським агентом формальностей та дій, пов'язаних з прибуттям, перебуванням судна в порту. Зазначені формальності та дії можуть передбачати здійснення агентом таких специфічних обов'язків, як: допомога капітану судна у налагодженні контактів із службами порту і місцевими органами державної виконавчої влади; організація постачання і обслуговування судна в порту; оформлення митних документів та документів на вантаж; інкасування суми фрахту та інших сум для оплати вимог судновласника, що виникають із договору перевезення; сплата за розпорядженням судновласника і капітана судна суми, пов'язаної з перебуванням у порту; збір фрахту; експедирування вантажу і наймання екіпажів для роботи на суднах; вчинення дій від імені вантажовласника тощо. Аналіз змісту зобов'язань морського агента дозволяє стверджувати, що під «формальностями» законодавець розуміє сукупність дій, вчинення яких вимагається законодавством, статутами чи іншими правилами і які створюють, змінюють чи припиняють права і обов'язки особи, від імені і в інтересах якої їх вчиняють (судновласника). Отже, «формальності» є сукупністю юридичних послуг морського агента судновласників.

По-друге, договір морського агентування є відплатним, проте має особливості встановлення плати за надання агентських послуг. Плата за послуги агентських організацій усіх форм власності встановлюється Міністерством інфраструктури України, тоді як учасники інших видів агентських відносин можуть самостійно встановлювати розміри агентської винагороди, граничний рівень зборів і плат за договорами морського агентування тощо.

По-третє, договір морського агентування, укладений на невизначений термін, можна розірвати в односторонньому порядку за наявності серйозних причин, які підтверджують його невиконання, сповістивши другу сторону про це. Якщо ч. 2 ст. 304 ГК України передбачено, що таке сповіщення має бути зроблено не менш як за один місяць (якщо більш тривалий строк не встановлено договором), то ст. 119 КТМ передбачає строк сповіщення не

пізніше ніж за три місяці з часу, коли особі стало відомо про зазначені причини [2].

Окрім цього, відповідно до КТМ морський агент надає послуги в галузі торговельного мореплавства судновласнику за договором морського агентування. Судновласником визнається юридична або фізична особа, яка експлуатує судно від свого імені, незалежно від того, є вона власником судна, чи використовує на інших законних підставах. Власником судна є суб'єкт права власності або особа, яка здійснює відносно закріпленого за нею судна права, до яких застосовуються правила про право власності. Зі змісту зазначеної статті можна зробити висновок, що принципалом за договором морського агентування може бути як юридична, так і фізична особа. Відповідно до ст. 2 КТМ діяльність щодо торговельного мореплавства можуть провадити суб'єкти господарювання за наявності в них відповідної ліцензії, якщо її отримання передбачено законом. Отже, принципалом за договором морського агентування може бути винятково суб'єкт господарювання (фізична чи юридична особа), що повністю відповідає вимогам ст. 295 ГК України.

Таким чином, морське агентування має всі ознаки, притаманні агентській діяльності комерційного посередника, а саме: здійснюється одним суб'єктом господарювання від імені, в інтересах, за рахунок та під контролем іншого суб'єкта господарювання. Незважаючи на те, що КТМ України приймався значно раніше ГК України, норми, які регулюють морське агентування в цілому відповідають нормам про комерційне посередництво (агентські відносини), у зв'язку з чим морське агентування слід вважати видом комерційного посередництва (агентської діяльності) в галузі торговельного мореплавства.

Проаналізувавши норми чинного законодавства, робимо висновок про відсутність чіткого визначення морського агентування у нормах КТМ України, у зв'язку з чим морське агентування необхідно визначати як підприємницьку діяльність, що полягає в наданні суб'єктом господарювання (морським агентом) посередницьких послуг (юридичних та фактичних) в галузі торговельного мореплавства судновласнику, від імені, за рахунок, під контролем і в інтересах останнього.

Список використаних джерел:

1. Зельдіна О., Тодуа Т. Агентський договір у сфері господарювання. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична, 2012. Випуск 56. С. 250-

254.

2. Кодекс торговельного мореплавства: Закон України, в редакції від 16.10.2020 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. №№ 47, 48, 49, 50, 51, 52. Ст.349.

3. Коротка Р.О. До питання про розмежування комерційного посередництва та інших видів агентування. *Університетські наукові записки: Хмельницький університет економіки та права*. 2011. № 1. С. 190-194.

Гончаренко О. М.,

професор кафедри міжнародного,
цивільного та комерційного права
ФМТП, д.ю.н, доцент

Київський національний торговельно-
економічний університет

КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТА ЦИФРОВА ЕКОНОМІКА

Ідеологія побудови соціальної держави впливає на стратегію України, включаючи видозміни у блоці формування культури підприємницької діяльності. Так, на перший план виходить поняття соціального підприємництва, корпоративної культури, комплаєнсу тощо. Усі ці питання пов'язані з універсальною концепцією побудови суспільства сталого розвитку та впливають на правовий господарський порядок [1, с. 112].

Цифровізація визначена одним із важливих сучасних напрямків розвитку Ради Європи та Європейського Союзу. Євроінтеграційний напрям України сприяє впровадженню відповідних норм, які направлені на розвиток цифрової економіки відповідно до взятих зобов'язань, зокрема приведення законодавства України у відповідність до асquis ЄС. Відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію) зобов'язання щодо правового забезпечення цифрової економіки прямо чи опосередковано визначено у статті 20 Розділу III «Юстиція, свобода та безпека», Глави 6 «Заснування підприємницької діяльності, торгівля послугами та електронна торгівля» Розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» та Глави 12 «Фінансові послуги» Розділу V «Економічне та галузеве співробітництво», статті 115 Підрозділу 5 Телекомунікаційні послуги, статті 244 Підрозділу 2

«Відповідальність постачальників посередницьких послуг» Частини 3 «Захист прав інтелектуальної власності». Згідно із статтею 244 Угоди про Асоціацію, щоб забезпечити вільний обіг інформаційних послуг і в той самий час захищати права інтелектуальної власності у цифровому середовищі, кожна Сторона забезпечує заходи, визначені цим Підрозділом, для постачальників посередницьких послуг. Зокрема, здійснювати моніторинг інформації, яку вони передають або зберігають; інформувати компетентні державні органи про можливу незаконну діяльність, що здійснюється, або інформацію, що надається одержувачами їхніх послуг, чи зобов'язання повідомляти компетентним органам, на їхню вимогу, інформацію, яка дає можливість ідентифікувати одержувачів їхніх послуг, з якими в них укладені угоди про зберігання інформації.

Проблематика корпоративної соціальної відповідальності (далі-КСВ) доволі розроблена у науці з огляду на забезпечення концепції сталого розвитку людства. Однак не дивлячись на загальну увагу, залишаються питання, які потребують нових досліджень у зв'язку з новими викликами, які постають у світі: зміни структури економіки, гібридні війни, цифровізація економіки тощо. Рівень розвитку та правового забезпечення КСВ у різних державах теж доволі диференційований. Як правило, КСВ набула чіткого законодавчого визначення, встановлення механізмів функціонування у країнах з розвинутою економікою. Країни з перехідною економікою розвивають механізми КСВ з різною інтенсивністю, залежно від власних особливостей політичного, економічного, соціального характеру тощо. Корпоративна соціальна відповідальність – це важлива складова бізнес-стратегії не тільки держави, окремого підприємства, а й громадянського суспільства.

Z. Simanaviciene, R. Kontautiene зазначають, що реалізація екологічних елементів КСВ вимагає модифікації технологій, продуктів, процесів та бізнес-моделей, щоб уникнути негативного впливу на природне середовище. [2, с. 157]. Тому питання цифрової економіки також слід розглядати в аспекті екологізації процесів, загалом реалізації концепції сталого розвитку. Адже завдяки цифровій економіці передача даних змінилася та перейшла у цифровий формат, що вплинуло на підходи до умов праці, до організаційних процесів забезпечення економічних відносин.

Однак КСВ – це не тільки зобов'язання бізнесу щодо захисту навколишнього середовища, а це також процеси пов'язані із дотриманням високих стандартів захисту прав споживачів, прав працівників підприємства. Цифрова економіка ґрунтується на чітко визначених стандартах здійснення

певних технологічних схем, що розробляються у більшості саморегульованими інституціями, самими суб'єктами господарювання. Відбувається створення саморегульованих організацій у нових сферах, галузях, видах економічної діяльності. Тому тут важливим буде саме імплементація у саморегульований процес КСВ форматів пов'язаних із цифровою економікою. Не для кого не секрет, що організаційно цифрова економіка подекуди забезпечується нецифровими засобами, наприклад реальна доставка товару замовленого через інтернет. Водночас і реальний сектор виробництва забезпечується за допомогою цифрової економіки: укладення контрактів через Інтернет тощо. Однак, існують формати коли цифрова економіка повністю і організаційно і матеріально забезпечується лише за допомогою цифри: криптовалюта, створення цифрових продуктів тощо. Тому питання захисту прав працівників ІТ-сфери та сфери, яка обслуговує цифрову економіку також відноситься до КСВ. Створення етичних кодексів підприємств ІТ сфери пов'язано значною мірою із захистом баз даних у мережі Інтернет, із охороною інтелектуальної власності.

Завданнями держави є створення правового поля діяльності суб'єктів господарювання цифрової економіки, а також визначення легальності норм, які ними розробляються. О.М. Вінник зазначає: «Цифрова економіки потребує правил взаємодії ..., що включають нормативно-правове регулювання та засоби саморегулювання, в тому числі договори, установчі документи цих осіб, акти саморегульованих організацій, правила ділового обороту, формування яких в цифровій сфері лише починається» [3, с. 34–35]. Р. Шахджі також додає: «Електронна комерція – це спосіб ведення бізнесу через Інтернет. Хоча, це і є відносно нова концепція, вона має потенціал зміни традиційної форми економічної діяльності. Вона вже впливає на такі великі сектори, як комунікації, сервіс, фінанси, роздрібна торгівля та інші, має напрацювання в таких галузях, як освіта, охорона здоров'я, транспорт і урядування» [4]. Тому цифрова економіка характеризується найвищим ступенем саморегулювання. Децентралізація та дерегулювання є процесами, які допомагає впровадити цифрова економіка, завдяки певним специфічним засобам, пов'язаним із застосуванням сучасних інформаційних технологій. КСВ у цифровій економіці також виступає як одна із стратегій ведення бізнесу соціально відповідальними підприємствами.

Практика організаційного впровадження КСВ виглядає так: великі корпорації створюють власні відділи на підприємстві або ж укладають договори з компаніями, які спеціалізуються на наданні послуг з КСВ, розробляються та впроваджуються етичні кодекси. Крім того, на сьогодні

надання послуг з впровадження корпоративної соціальної діяльності становить окремий вид професійної діяльності та затребуваний на ринку праці (наприклад, менеджер з корпоративної соціальної відповідальності). Отже, на сьогодні створення етичних кодексів не можливе без реалізації у них концепції корпоративної соціальної відповідальності.

В сучасних умовах розвитку інститутів громадянського суспільства та цифровізації відбувається формування цифрової економіки, яка потребує соціального спрямування з метою не лише розвитку економіки, але й забезпечення миру і злагоди в суспільстві [5].

Враховуючи побудову України як соціальної держави провідною ідеєю має бути соціально орієнтована цифрова економіка. КСВ може реалізуватися у діяльності суб'єктів господарювання цифрової економіки шляхом розвитку інституційної системи, зокрема створення саморегулювних організацій (біржі криптовалют тощо), які би впроваджували ідеї сталого розвитку та захисту прав працівників та споживачів. Також у цифровій економіці на рівні окремих суб'єктів господарювання важливим залишається розробка та впровадження етичних кодексів, які би включали положення про корпоративну соціальну відповідальність.

Список використаних джерел

1. Гончаренко О.М. Теоретико-правові засади саморегулювання господарської діяльності: дис. ...док. юрид. наук за спец.: 12.00.04. НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАН України, Київ, 2020. 489 с.
2. Simanaviciene Z., Kontautiene R., and Simanavicius A. Assumptions of Corporate Social Responsibility as Competitiveness Factor. *Montenegrin Journal of Economics*. 2017. 13. 3. P. 149-160.
3. Вінник О. М. Правове забезпечення цифрової економіки та електронного бізнесу. Монографія. К.: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2018. 212 с.
4. Shahjee Rajneesh. The impact of electronic on business organization. NOV-DEC, 2016. VOL-4/27. URL: www.srjis.com <http://oaji.net/articles/2017/1174-1484826380.pdf>, (дата звернення: 10.07.2019).
5. Vinnyk O. M., Shapovalova O. V., Patsuriia N. B., Honcharenko O. M., Yefremova K. V. Problem of ensuring the social direction of the legislation of Ukraine on the digital economy. *Asia Life Sciences*. 2020. 22(1). P. 133-151.

Scopus.<https://www.scopus.com/authid/detail.uri?origin=resultslist&authorId=57217735185&zone=>

Гуменюк Ірина Олександрівна,
завідувач сектором дослідницької
служби Інституту законодавства
Верховної Ради України,
к.ю.н., с.н.с.

СОЦІАЛЬНИЙ ДІАЛОГ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНОЇ ЕКОНОМІКИ

Організаційно-правові засади моделі соціально орієнтованої економіки виходять з вимоги, що ні держава, ні приватний бізнес не має права здійснювати повний контроль над економікою, яка має забезпечувати достатній рівень життя для кожного члена суспільства.

Необхідність у формуванні такого типу економіки викликана проблемою бідності, яка у XXI столітті стала самою соціальною із всіх проблем і перешкодою для економічного розвитку. Приховані наслідки бідності полягають у поступовій маргіналізації суспільства – явища, що руйнує соціальну цінність будь-якого права: політичного, економічного або культурного.

Бідність властива будь-якій економічній системі, відмінність полягає у масштабах її розповсюдження. У економіці соціально орієнтованого типу рівень бідності населення незначний. Більш того, ця модель економіки сприяла переходу методології оцінки бідності від абсолютної бідності до відносної, зокрема концепції акумульованої (багатомірної) депривації. Теорія відносної бідності до предметів першої необхідності відносить не тільки товари, що дозволяють вижити, а й наявність певних ресурсів, які забезпечують участь особи у суспільному житті. Поняття багатомірної депривації значно розширило перелік соціальних показників: характер зайнятості, особливості проведення дозвілля, освіта та ін.[5]

Відотною бідністю в Україні вважався рівень доходів нижче за прожитковий мінімум. Яким він є реальним, тобто методологічно обрахований відповідно до закону і на науковій основі, невідомо, оскільки уповноважені суб'єкти (соціальні партнери) його так не рахували ніколи. Особливістю

сучасного розвитку України стало розповсюдження економічної бідності, яка виникає у працездатних осіб через низький рівень оплати праці або відсутність роботи взагалі.

Коронакриза, яку відчували всі країни світу, за своїми соціально-економічними наслідками, що залежать від результатів реалізації стратегій у сфері охорони здоров'я, поглибить рівень бідності. Очікується, що в Україні він зросте через скорочення доходів за двома сценаріями: за менш загрозливим сценарієм (на основі останніх макропрогнозів Кабінету Міністрів України) очікується, що рівень бідності за абсолютним критерієм зросте з 27,2 до 43,6 відсотка; за більш загрозливим сценарієм - рівень бідності за абсолютним критерієм зросте з 27,2 до 50,8 відсотка [6].

Таким чином, першочерговими завданнями у соціально-економічній сфері є удосконалення правового регулювання механізмів формування розмірів прожиткового мінімуму, мінімальної та середньої заробітної плати та заходів сприяння зайнятості населення. Їх вирішити наодинці не можуть ані держава, ані ринкова економіка, ані сім'я або окрема людина. Потрібно застосовувати спеціальні механізми, які б забезпечували стабільний взаємозв'язок і збалансування економічних інтересів між різними соціальними групами. Світова практика доводить, що акти соціального діалогу стали дієвою формою узгодження соціально-економічних інтересів.

У широкому розумінні соціальний діалог є структурним елементом громадянського суспільства. Коло питань і необхідність у спільних зусиллях щодо їх вирішення, сприяли формуванню специфічного виду інституту громадянського суспільства – соціального партнерства. Соціальний діалог являє собою більш досконалу модель соціального партнерства, оскільки включає можливість розробки заходів попереджувального характеру щодо недопущення соціальних конфліктів. Найефективніше він проявляється в умовах стабільної економіки, але його потенційні можливості доцільно використовувати і в економічно-нестабільні періоди розвитку.

Прийнятий у 2010 році Закон «Про соціальний діалог в Україні» [4] передбачає «вузький» підхід до можливостей застосування інституту соціального діалогу за наявності широкого кола питань, які можуть бути ним охоплені: зайнятість, оплата праці і доходи населення, особливі соціальні гарантії або додаткові види соціального забезпечення, охорона здоров'я, освіта. Процеси, що відбуваються у соціальній сфері: демографічні проблеми, безробіття та нерегламентована зайнятість, низький рівень інклюзії, недостатній розвиток недержавних форм соціального захисту – зумовлюють потребу участі різних представників громадськості у соціальному діалозі.

Головна проблема зосереджена в обраній Законом «Про соціальний діалог» концепції, що фактично залишає за межами сфери своєї дії «неекономічно-активні» верстви населення. [2] Не зважаючи на те, що у преамбулі цього закону чітко і відповідно до європейських стандартів визначена мета – розробка та реалізація державної соціальної політики, всі інші положення нормативно-правового акту стосуються тільки участі працюючого населення у зазначеному процесі.

Інша проблема, що опосередковано впливає на обмеження участі громадськості у соціальному діалозі, має теоретико-прикладний характер. Як джерела права, акти соціального діалогу безумовно мають певну специфіку. Втім, через принципову неможливість закріплення в них державних зобов'язань, акти соціального діалогу не містять публічного елементу, що є характерною рисою джерел права.

Щоправда, не до всіх актів соціального діалогу таке твердження справедливе. На нашу думку, некоректно вважати відсутнім у колективних договорах публічного елементу. З прийняттям Закону «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» та Положення про Національну службу посередництва і примирення [3] в Україні сформувалась багаторівнева система вирішення колективних трудових спорів (конфліктів), яка не виключає спори з питань невиконання зобов'язань, що передбачені у колективних договорах (актах соціального діалогу).

Проблемою слід вважати низьку активність соціальних партнерів. Недостатня структурованість об'єднань українських роботодавців, їх низька соціальна відповідальність вказує на переважно формальну участь у соціальному діалозі. Усі принципові питання економічної та соціальної політики вирішуються обмеженим колом великих власників, які мають можливість безпосередньо впливати на державні рішення. Сегмент підприємництва середнього і малого бізнесу залишається незначним і без реальних важелів впливу.

Через низьку активність найманих працівників у реалізації права на об'єднання, їх основними представниками у соціальному діалозі є профспілки. На жаль, всі спроби осучаснення законодавства щодо їх діяльності, сприймається як наступ на права. Навіть поверховий огляд нормативно-правової бази щодо правового статусу профспілок дозволяє зробити висновок, що вони, з моменту проголошення незалежності України, отримали більший обсяг прав, ніж мають закордонні профспілки. Останні, боролись за свої права протягом двох століть.

Підсумовуючи, зазначимо, що проблема підвищення ролі актів соціального діалогу у регулюванні соціально-економічних відносин потребує як розвитку теоретичного обґрунтування, так і розробки дієвого механізму реалізації його положень на практиці. По-перше, необхідна правова регламентація розширення складу учасників соціального діалогу, а саме: представники агентств з працевлаштування, суспільних організацій, фондів, рухів, в тому числі волонтерських і благодійних організацій, при збереженні ведучої ролі профспілок і об'єднань роботодавців. По-друге, розширенню підлягає і коло питань соціального діалогу. Особливість соціального діалогу визначається не тільки предметом спільних дій, тобто соціальною проблемою, а й усвідомленням необхідності вирішення соціально-економічної проблеми спільними зусиллями. Сторони як правило, є опонентами у розумінні своєї соціальної відповідальності, ступеню участі у спільних діях, способах вирішення соціально-економічної проблеми та, в цілому, природи і причин її виникнення.

Національна практика свідчить, що у більшості випадків ініціатором соціального діалогу на національному, регіональному або галузевому рівні виступає влада, яка зацікавлена у перерозподілі соціальних функцій між іншими суб'єктами. Найменш зацікавленим суб'єктом у будь-якому виді соціально-партнерських відносин є представники бізнесу. Щоправда, цікавим є історичний факт, який вплинув на виокремлення соціального партнерства як особливого виду інституту громадського суспільства: зацікавленість та участь бізнесу у підвищенні кваліфікації працівників та збереженні продуктивності робочої сили. В сучасних умовах, у ряді країн світу складовою соціально орієнтованої економіки є напрямок, який отримав назву «соціальні інвестиції».[1] Ідея «соціальних інвестицій» має стати базовою для участі роботодавців у регулюванні соціально-економічних відносин через соціальний діалог.

Список використаних джерел:

1. Гуменюк І.О. Соціальне партнерство в системі організаційно-правових засобів реформування системи соціального захисту. Громадське суспільство в Україні: сучасний стан і перспективи впровадження європейських стандартів взаємодії з державою. Збірник матеріалів міжн. наук-практ. конф. / упор. В.М. Яблонський, О.А. Корнієвський, П.Ф. Вознюк. К. : НІСД, 2014. 192 с.

2. Инновационные механизмы социального диалога в Украине. Единая социальная карта/ под общ. ред. И.В. Игнатова. Харьков-Киев, 2010. С. 44.

3. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів): Закон України № 137/98-ВР від 3 березня 1998р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 24.04.2021); Про утворення Національної служби посередництва і примирення: Указ Президента України №1258/98 від 17 листопада 1998р. *Офіційний вісник України*. 2008, № 46.

4. Про соціальний діалог в Україні : Закон України від 23 грудня 2010р. *Офіційний вісник України*. 2011, № 3. Ст. 168

5.Руководство по измерению бедности. Европейская экономическая комиссия Организация Объединенных Наций, Женева, 2017 год. URL: https://unece.org/DAM/commission/2007/ANNUAL_REPORT_2007r.pdf

6. ЮНІСЕФ (дослідження). URL: nborodchuk@unicef.org

Запотоцька О.В.

д.ю.н, доцент,
доцент кафедри адміністративного
фінансового та інформаційного права
Київський національний
торговельно-економічний
університет, м.Київ

Пустовіт Ю.Ю.

к.ю.н, доцент кафедри
адміністративного фінансового та
інформаційного права Київський
національний торговельно-
економічний університет, м.Київ

МУНІЦИПАЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ У СФЕРІ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Харчова промисловість є складною для організації через сезонне коливання попиту, виробництва та надходження сировини. Також особливістю цього виду промисловості є багато профільність підприємств, особливі характеристики сировини і матеріалів, які визначають якість готової продукції, та специфіка товарів, що пропонуються ринку. Обсяг виробництва харчової продукції є складовою економічної стабільності будь-якої країни.

Найдинамічніше зростання вироблення харчової продукції припало на 2000-2007 роки. За цей період виробництво продовольства в країні зросло у

2,3 рази. З 2008 року з початком різних криз позитивна динаміка харчового виробництва змінюватися на негативну.

Безпечність та якість харчової продукції як якісні показники повинні завжди відповідати встановленим державним стандартам та нормам. Проте слід констатувати, що, на жаль, не завжди оператори ринку дотримуються вимог та стандартів, встановлених для того чи іншого виду харчової продукції. Нестабільна економічна ситуація в країні, прагнення до отримання прибутку, недобросовісність операторів ринку зазвичай є тими факторами, що спричиняють порушення цих норм шляхом обманювання споживачів, завищенням якісних характеристик харчової продукції тощо. Саме тому важливе значення має здійснення контролю в досліджуваній сфері, адже від рівня безпечності та якості харчових продуктів залежить здоров'я нації [1, с. 48].

Безпечність харчових продуктів – це регламентований комплекс вимог до того чи іншого харчового продукту, обов'язкова умова для будь-якого виду, будь-якої його одиниці. Показники якості – це те, що регулюється відносинами між операторами харчового ринку, їх підвищення є стимулом для підтримки конкурентоспроможності й рентабельності та не потребує контролю з боку держави, крім окремих показників харчових продуктів, які характеризуються певними специфічними рисами, а саме: традиційних харчових продуктів; продуктів для дитячого харчування; харчових продуктів для спеціальних медичних цілей та спеціального дієтичного споживання, а також маркування харчових продуктів, яке пов'язано із захистом права споживачів на отримання повної, правдивої, не викривленої інформації для надання можливості робити свідомий вибір харчового продукту, який вони споживають, відносно таких показників вживають державного адміністративно-правового управління поряд з безпечністю харчових продуктів [4, с. 82].

В Україні контроль у різних організаційних формах здійснюють переважна більшість державних та муніципальних органів та їх посадових осіб. Таким чином, контроль є властивістю переважної більшості суб'єктів публічно-правових відносин. Контроль є однією з основних складових управлінського процесу, що виступає як елемент зворотного зв'язку, який сигналізує суб'єкту управління про результати його впливу на об'єкт [5, с. 240].

Хочемо зазначити, що нерідко в юридичній літературі зустрічається ототожнення понять «контроль» і «нагляд». І навпаки, досить часто зустрічається розкриття змісту нагляду через вживання терміну «контроль».

Варто констатувати, що сьогодні в Україні не створено дієвого механізму всебічного контролю над виробництвом та використанням харчових добавок. Чинна система дозволяє проводити лише вибіркові перевірки деяких виробників, що не дозволяє скласти повноцінне уявлення про обсяги використання харчових добавок в Україні. Саме тому харчова добавка, на наше стале переконання, не може бути харчовим продуктом. Вона є речовиною, що впливає на смакові якості продукту і не забезпечує фізіологічні потреби людини в поживних речовинах, як харчові продукти. [1, с. 49].

Контроль - одна з найважливіших функцій управлінської діяльності. В цьому сенсі муніципальний контроль - один з найважливіших інструментів розвитку території, який органи місцевого самоврядування можуть і повинні використовувати для наведення порядку.

Муніципальний контроль слід розглядати як контроль органів місцевого самоврядування. Місцеві ради та їх комісії здійснюють муніципальний контроль, керуючись Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні». Органами державної виконавчої влади на місцевому рівні є місцеві державні адміністрації. Місцеві державні адміністрації на відповідних територіях здійснюють контроль у сфері харчової промисловості [7].

Муніципальні адміністративні ради, що контролюють харчову продукцію, гігієну та навколишнє середовище. Їм підконтрольні підприємства, що мають справу з харчовою продукцією тваринного та рослинного походження (малі підприємства). Муніципальні відділи охорони здоров'я, які контролюють харчову продукцію рослинного походження [8, с. 76].

Велике значення при здійсненні муніципального контролю приділяється і залученню громадськості. Можна навіть сказати, що муніципальний контроль пішов у соціальні мережі; робота з соціальними мережами стала досить серйозним механізмом отримання первинної інформації про порушення, які турбують городян.

Муніципальний контроль, хоч і становить 2-3% контрольно-наглядової діяльності, але для органів місцевого самоврядування є важливим інструментом наведення ладу.

У будь-якому випадку реалізація муніципального контролю не повинна бути непередуманою і поспішною модернізацією системи контрольно-наглядових заходів та повинна спиратися на прогнозування негативних наслідків, передовий досвід вітчизняного і зарубіжного правового

регулювання, результати громадського обговорення проекту закону про контроль.

Муніципальний контроль в даний час виступає як важлива частина харчової індустрії, що безпосередньо впливає на якість життя громадян. Тому місце муніципального контролю має бути зрозумілим, а форми його реалізації забезпечувати досягнення встановлених цілей.

Нині основними проблемами в сфері муніципального контролю є:

- відсутність концепції і розуміння подальшого розвитку муніципального контролю;
- складність застосування процедур муніципального контролю, які обмежені у фінансових, кадрових і організаційних ресурсах;
- недосконалість механізму взаємодії з органами державної влади під час здійснення контролю;
- проблеми співвідношення законодавства про державний контроль та муніципальний контроль.

Об'єктом муніципального контролю у сфері харчової промисловості, безперечно, повинні бути вимоги, встановлені муніципальними правовими актами з питань харчової індустрії. Муніципальний контроль як функція є самостійний напрям управлінської діяльності суб'єктів муніципальної влади, спрямована не на вирішення питань місцевого значення, забезпечення ефективного розвитку муніципального освіти. Муніципальний контроль як повноваження є їх право і обов'язок здійснювати контрольні заходи.

Підхід ЄС до контролю безпечності харчових продуктів базується на оцінці ризиків і залучає переважно загальне «горизонтальне» законодавство, що регулює спільні аспекти харчових продуктів, такі як харчові добавки, маркування та гігієну, а також за необхідності – частково «вертикальне» законодавство, яке стосується лише певних продуктів, наприклад, таких як молоко, м'ясо та продукція птахівництва. За такого порядку вимоги встановлюються лише в тій мірі, в якій це потрібно для гарантування безпечності. Як наслідок – більша ефективність стосовно видатків та більша «дружність» до підприємств [9, с. 21-22].

Офіційний контроль за дотриманням вимог харчового законодавства юридичними особами та індивідуальними підприємцями у країнах – членах ЄС означає будь-яку форму контролю, який проводить компетентний орган або ЄС. Як правило, офіційний контроль організований відповідно до специфіки кожної держави. У багатьох країнах-членах контроль розподіляється між органами центральної і місцевої влади, але в цьому випадку, згідно з положеннями Регламенту ЄС, має бути забезпечена

ефективна і дієва координація між всіма компетентними органами влади, які задіяні у проведенні офіційного контролю [4].

Хочемо навести приклад муніципального проекту в місті Кривий Ріг, де шостий рік поспіль у місті діє «Марка якості «Криворіжжя», який запроваджено спільною співпрацею між виконкомом міської ради, державним підприємством «Кривбас стандарт метрологія», органами нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, товаровиробниками і підприємствами торгівлі. Проект спрямований на задоволення потреб населення у високоякісних продуктах харчування, які виробляються з натуральної сировини без застосування хімічних домішок, та підтримку нашого місцевого товаровиробника. На сьогодні харчова галузь налічує 52 суб'єкта господарювання і слід зазначити, що переважна частина продукції місцевих хлібо заводів, молоко заводів та інших підприємств харчової промисловості має відмінну якість, виробляється з натуральної сировини за традиційними та сучасними рецептурами і протягом багатьох років її із задоволенням споживають криворіжці.

Підсумовуючи вищезгадане, можна зробити висновок, що контроль у сфері харчової промисловості, та всі нормативно-правові акти, котрими він регулюється, є розгалуженими, недосконалими та неефективними, особливо у сфері муніципального контролю, оскільки загальних нормативно-правових актів немає. Внаслідок чого призводить до незабезпечення необхідного контролю за суб'єктами та неналежного усунення виявлених правопорушень.

Важливою умовою для розвитку демократичної держави є ефективна та взаємозалежна система державного, муніципального, цивільно-правового, громадського та корпоративного контролю. Не менш важливе здійснення цього контролю основуючись на принципі верховенства права, законності, об'єктивності та гласності.

Реформа муніципального контролю вимагає удосконалення правового регулювання контрольної діяльності, що становить один із важливих його інститутів. Правова основа організації муніципального контролю у сфері харчової промисловості містить багато прогалин і невизначеностей. Внаслідок чого залишається проблема про здійснення заходів розвитку та вдосконалення бази контролю у сфері харчової промисловості.

Список використаних джерел

1. Дейнеко Л.В. Харчова промисловість України: ефективність використання виробничих ресурсів і кадрового потенціалу. НАН України, ДУ Ін-т економіки та прогнозування; НАН України. К., 2013. 120 с.
2. Український харчопром диверсифікує ринки збуту. *Вісник: офіційно про податки*. 2016. № 1 (1). С.1-2.
3. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів: Закон України від 23 грудня 1997 року № 771/97-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.11.2020).
4. Резніченко Л. В. Безпечність харчових продуктів за законодавством України та Європейського Союзу. *Судова апеляція*. 2016. С. 75-83.
5. Смоляр О.А. Теоретико-правові засади контрольної діяльності у сфері місцевого самоврядування. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2013. С. 239-249.
6. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.11.2020).
7. Чурилова Т.М., Малус А.І. Вдосконалення системи державного контролю безпечності харчових продуктів в Україні: міжнародний досвід. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. С. 74-77.
8. Система державного регулювання безпечності харчових продуктів в Україні: на шляху вдосконалення: аналітичний звіт. *International Finance Corporation*. 2009. 68 с. URL: <http://www.arhitrade.com/books/derzhreg.pdf> (дата звернення: 01.11.2020).
9. Законодавство Європейського союзу у сфері безпеки харчової промисловості. 2014. URL: <https://www.tpp.ks.ua/poslugi/info-resurs-zelena-informatsiya/1585-2014-12-10zi.html> (дата звернення: 01.11.2020).
10. Муніципальний проект «Марка якості «Криворіжжя» - запорука здорового та безпечного харчування криворіжців, у дії! 2018. URL: <https://krmisto.gov.ua/ua/news/detail/id/1851.html> (дата звернення: 01.11.2020).

Ільченко Г.О.,

к.ю.н, доцент кафедри
міжнародного, цивільного та
комерційного права ФМТП,
Київський національний
торговельно-економічний
університет, м. Київ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ІНТЕРНЕТ-ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ

Всесвітня пандемія, обумовлена стрімким поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) у 2020-2021 роках, завдала значних матеріальних збитків та спровокувала спад економіки на глобальному рівні. Україна теж не залишилася осторонь та відчула на собі негативні наслідки запровадження локдаунів та різних карантинних обмежень. Проте саме фактична неможливість здійснення господарської діяльності багатьма суб'єктами, спричинена встановленими Кабінетом Міністрів України обмеженнями, стала поштовхом до переведення їх діяльності в онлайн формат. Якщо до запровадження карантинних обмежень ще хтось вагався чи потрібен фізичній особі-підприємцю (далі – ФОП) чи самозайнятій особі свій сайт чи сторінка у соціальних мережах, то після цього для більшості з них саме ці ресурси стали єдиним джерелом для представлення потенційним споживачам своєї продукції. Також, саме Інтернет дав можливість людям з різних країн світу безкоштовно та швидко комунікувати, що також позитивно впливає на просування продукції саме в мережі Інтернет. Тому питання діджиталізації всіх сфер суспільного життя, у тому числі й економіки, стало сприйматися вже як необхідний елемент для розвитку країни в цілому та кожного окремого суб'єкта зокрема. Ті підприємці, які почали цифрову трансформацію свого бізнесу та переведення його в онлайн формат ще до пандемії, отримали значні переваги. Проте, як показує практика, українські бізнесмени та громадяни швидко переорієнтувалися на онлайн продажі саме після запровадження карантинних обмежень.

Проте тут слід наголосити, що не всі з них дотримуються встановлених законодавством правил щодо здійснення електронної комерції, що в свою чергу ускладнює процес повернення товару чи коштів. Яскравим прикладом є ситуація, коли замовляючи певний товар на сайті чи в соціальній мережі, покупець не з'ясовує, хто саме буде відправляти товар і виступати в ролі

продавця. При отриманні такого товару у поштовому відділенні покупець може побачити у чеку, що його гроші були перераховані на рахунок фізичної особи. Проте норми чинного законодавства вимагають від особи, яка систематично, на власний ризик здійснює господарську діяльність з метою отримання прибутку, зареєструватися у відповідній формі. У той же час дуже поширеною є практика, коли фізичні особи, здійснюючи підприємницьку діяльність, використовують для розрахунків свій банківський рахунок, відкритий саме для фізичної особи, а не підприємця. Національний Банк України неодноразово наголошував на порядку використання поточних рахунків фізичних осіб для здійснення підприємницької/незалежної професійної діяльності та власних потреб [3].

Чому це важливо? Коли товар якісний та відповідає всім очікуванням покупця, то на цей нюанс ніхто не звертає уваги. Але у ситуації, коли товар неякісний чи не підійшов по розміру, кольору тощо покупець прагне повернути його та отримати назад свої гроші. І тут стикається з тим, що права споживача, закріплені в Законі України «Про захист прав споживачів» [2], не так просто реалізувати на практиці. Це пов'язано з тим, що відповідно до цього закону продавець, виробник, виконавець – це суб'єкти господарювання. А в даному випадку, коли оплата за товар здійснювалася на рахунок фізичної особи, споживач позбавлений можливості скористатися своїми правами, оскільки такий випадок буде розглядатися в суді, як цивільний договір купівлі-продажу між двома фізичними особами і норми законодавства про захист прав споживачів не будуть поширюватися на ці правовідносини. Отже покупець не зможе скористатися своїм правом закріпленим у ст. 8 Закону України «Про захист прав споживачів» у разі придбання ним товару неналежної якості вимагати:

- 1) пропорційного зменшення ціни;
- 2) безоплатного усунення недоліків товару в розумний строк;
- 3) відшкодування витрат на усунення недоліків товару.

А у разі виявлення протягом встановленого гарантійного строку істотних недоліків, які виникли з вини виробника товару (продавця, виконавця), або фальсифікації товару, підтверджених за необхідності висновком експертизи, такий покупець, в порядку та у строки, що встановлені законодавством і на підставі обов'язкових для сторін правил чи договору, не зможе за своїм вибором вимагати від продавця або виробника:

- 1) розірвання договору та повернення сплаченої за товар грошової суми;
- 2) вимагати заміни товару на такий же товар або на аналогічний, з числа наявних у продавця (виробника), товар.

Також даний покупець не зможе скористатися своїм правом обміняти непродовольчий товар належної якості на аналогічний у продавця, в якого він був придбаний, якщо товар не задовольнив його за формою, габаритами, фасоном, кольором, розміром або з інших причин не може бути ним використаний за призначенням, або розірвати договір протягом чотирнадцяти днів та повернути свої гроші за умов, що перераховані в ст. 9 Закону України «Про захист прав споживачів».

Також Закон України «Про електронну комерцію» [1] не поширюється на правочини, якщо однією із сторін є фізична особа, яка не зареєстрована як фізична особа - підприємець та реалізує або пропонує до реалізації товари, виконує роботи, надає послуги з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, крім випадків, коли сторони прямо домовилися про застосування положень цього Закону до правочину. Зрозуміло, що у випадку, коли продавець дає для оплати банківські реквізити фізичної особи, такі правовідносини теж не підпадають під сферу регулювання зазначеного вище закону, який саме упорядкував здійснення електронної комерції на території України. У ст. 7 Закону України «Про електронну комерцію» упорядковано правовий статус продавця (виконавця, постачальника) товарів, робіт, послуг в електронній комерції. А саме, продавець (виконавець, постачальник) товарів, робіт, послуг в електронній комерції під час своєї діяльності та у разі поширення комерційного електронного повідомлення зобов'язаний забезпечити прямий, простий, стабільний доступ інших учасників відносин у сфері електронної комерції до такої інформації:

- повне найменування юридичної особи або прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи - підприємця;
- місцезнаходження юридичної особи або місце реєстрації та місце фактичного проживання фізичної особи - підприємця;
- адреса електронної пошти та/або адреса інтернет-магазину;
- ідентифікаційний код для юридичної особи або реєстраційний номер облікової картки платника податків для фізичної особи - підприємця, або серія та номер паспорта для фізичної особи - підприємця, яка через свої релігійні переконання відмовилася від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та офіційно повідомила про це відповідний податковий орган і має відмітку в паспорті;
- відомості про ліцензію (серія, номер, строк дії та дата видачі), якщо господарська діяльність підлягає ліцензуванню;

- щодо включення податків у розрахунок вартості товару, роботи, послуги та, у разі доставки товару, - інформація про вартість доставки;
- інші відомості, що відповідно до законодавства підлягають оприлюдненню.

Перераховані вище відомості дають можливість покупцю (замовнику, споживачу) достатньо інформації, щоб у разі виникнення спірної ситуації ідентифікувати належним чином особу продавця (виконавця, постачальника). При чому з п. 1 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про електронну комерцію» продавцем (виконавцем чи постачальником) може бути тільки юридична особа або ФОП.

Підсумовуючи наведене вище, слід зазначити, що діджиталізація відкриває великі можливості для розвитку економіки. Проте здійснення онлайн торгівлі повинно підпорядковуватися правилам встановленим законодавством. Ніхто не забороняє фізичним особам продавати майно, шляхом вчинення електронних правочинів із застосуванням інформаційно-телекомунікаційних систем, але якщо така діяльність містить всі ознаки підприємницької діяльності, то даний суб'єкт повинен зареєструватися як суб'єкт господарювання. А оскільки сфера електронних правочинів у розумінні Закону України «Про захист прав споживачів» прирівнюється до договорів, укладених поза торговельними/офісним приміщеннями та договорів на відстані (ст.8 Закону України «Про електронну комерцію»), то це дозволить покупцям (фізичним особам) повною мірою користуватися тим комплексом прав, які вони мають відповідно до законодавства про захист прав споживачів. В свою чергу купуючи товари онлайн сам покупець повинен пересвідчитися в тому, з ким він буде укласти договір купівлі-продажу. Перед укладенням договору краще уточнити на рахунок кого потрібно перерахувати гроші, і в разі отримання банківських реквізитів фізичної особи, а не суб'єкта господарювання, бажано відмовитися від укладення такого договору або бути готовим до вирішення спірних відносин без посилення на права споживачів.

Список використаних джерел:

1. Про електронну комерцію: Закон України від 3 вересня 2015 року № 675-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> (дата звернення 23.04.2021)

2. Про захист прав споживачів: Закон України від 12 травня 1991 року № 1023-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> (дата звернення 23.04.2021)

3. Роз'яснення стосовно порядку використання поточних рахунків ФОП (оновлено). URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/rozyasnennya-stosovno-poryadku-vikoristannya-potochnih-rahunkiv-fop> (дата звернення 23.04.2021)

Клименко Оксана Михайлівна

доктор юридичних наук, професор,
завідувач відділу проблем розвитку
національного законодавства
Інституту законодавства Верховної
Ради України

СОЦІАЛЬНА ОРІЄНТОВАНІСТЬ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ : ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ І ПРАВОВИХ КОНЦЕПТІВ

Основні пріоритети розвитку України як суверенної і незалежної держави конституційного типу визначені в статті 1 її Основного Закону. Закріплено, що Україна є демократичною, соціальною та правовою державою. Реалізація цілей розвитку суспільства і держави є неможливою без створення й забезпечення функціонування національної економічної системи, що відповідає певному типу державно-суспільного устрою. Економічну основу конституційного ладу окремої держави забезпечує історично сформована національна економіка, модель якої повинна корелювати з цілями і завданнями держави щодо її конституційного розвитку.

Разом із цим, останнім часом чим далі більше обговорюються ідеї та відстоюються позиції про необхідність нової економічної системи: більш стійкої, гнучкої, інклюзивної, обґрунтовуються новітні моделі на кшталт «інклюзивного капіталізму», «капіталізму стейкхолдерів». Про це йшлося, зокрема, й на Давоському Всесвітньому Економічному Форумі 2021 [1]. Повідомляється також про Ініціативи інклюзивного капіталізму [2] й утворення «Ради з інклюзивного капіталізму» та її підтримку впливовими світовими центрами [3].

Сучасні тенденції розвитку світової економіки змусили науковців визнати, що ринкова економіка самотійно не здатна вирішувати ключові соціальні проблеми і що лише економічного розвитку недостатньо для

забезпечення повноцінного ефективного розвитку держави [4]. Концепція інклюзивного сталого зростання (inclusive sustainable growth) – досить нова концепція економічного зростання, перші публікації з якої в Україні з'явилися лише в останні роки [5, с.8], нині ж вона набула широкого фахового обговорення.

Не применшуючи важливості та значення економічних концептів обґрунтування моделей сталого розвитку, дотримуємося позиції щодо фундаментальності правових засад у питаннях суспільного устрою. При цьому на увагу заслуговують концепції, науково обґрунтовані на стику юридичної та економічної наук. Значний інтерес у цьому плані представляє концепція **конституційної економіки**, на чому автором цієї статті неодноразово наголошувалося [6, с. 126-131; 7, с.61-65].

Обґрунтована як науковий напрям економічної галузі науки наприкінці минулого сторіччя (його засновником вважають американського економіста Джеймса М. Б'юкенена), нині конституційна економіка отримує розвиток в ідеях юридизації якісних характеристик системи економічної організації суспільного життя в нормах конституційних актів [8, с.904]. По суті, йдеться про конституалізацію моделі національної економічної системи, що відповідає особливостям конституційного ладу певної держави. Ці питання вимагають комплексного дослідження в рамках науки конституційного права.

Термін «економіка» (від грец. Oikonomike – мистецтво управління домашнім господарством) визначають як: 1) історично зумовлену сукупність виробничих відносин, економічну основу суспільства; 2) національне господарювання, що охоплює галузі матеріального виробництва та невиробничої сфери; 3) галузь науки, що вивчає специфіку розвитку економічних відносин в окремих галузях національного господарства на основі загальних законів його розвитку [9, с.604].

З окреслених позицій слід розглядати і конституційну економіку як правове явище, що насамперед потребує дослідження у форматі конституційного ладу та його складових. Такий підхід дає можливість визначити основні напрямки наукового пошуку, через які розкривається системність і багатофункціональність конституційної економіки щодо забезпечення цілей конституційного розвитку.

Конституцією України закріплено засади конституційного ладу як керівні, фундаментальні принципи організації державно-суспільного життя. До тих, що визначають засади національної економічної системи слід віднести: принципи економічного суверенітету та безпеки (статті 1, 2, 17),

соціально орієнтованої економіки (статті 1, 13), верховенства права і Конституції (статті 1, 8); засади відносин власності (статті 13, 14, 41) й економічної багатоманітності (стаття 15), екологічної безпеки (стаття 16); гарантії підприємницької діяльності, не забороненої законом, і прав споживачів (стаття 42), гарантії права на працю та винагороду за неї (стаття 43); принципи здійснення державної влади, в тому числі у сфері економічної політики, на засадах її поділу (стаття 6), зокрема з урахуванням повноважень Верховної Ради України (пункти 4, 6, 36 частини першої статті 85, пункти 5, 7, 8 частини першої, пункти 1 частини другої статті 92), Кабінету Міністрів України (стаття 116) тощо.

Утім таке закріплення у конституційних нормах (для якого властива розпорошеність) окремих засад, що стосуються економічної системи, є недостатнім для її конституціоналізації, оскільки не дає уявлення про її конституційний статус в сенсі економічної основи суспільства й держави та функціонування як злагодженої інституційної системи, в тому числі у взаємозв'язку з іншими конституційно-правовими явищами.

На ґрунті ж економічних негараздів і за стійкої тенденції щодо їх загострення нагальною виглядає потреба у конкретизації та систематизації в Основному Законі приписів стосовно економічної системи України. Водночас теоретичний бік проблеми зумовлює потребу в дослідженні таких категорій як економічна конституція та економічний конституціоналізм.

Наукові розвідки проблематики конституційної економіки з позицій конституційного права мають здійснюватися за комплексними напрямками. З огляду на загальні цілі конституційного розвитку можна визначити як основні такі.

Конституційна економіка – соціальна держава: цей напрям можна визначити багатовекторним. Провідна ж ідея полягає в тому, що цілям соціальної держави відповідає модель соціально орієнтованої економіки, яка опосередковує систему економічних відносин (господарювання), спрямовану на реальне забезпечення закріплених і гарантованих Конституцією прав і свобод людини і громадянина. Основний показник ефективності такої системи – забезпечення соціальних прав, які відносять до другого покоління прав людини та визначають як «позитивні», тобто такі, що вимагають активної діяльності, позитивних дій з боку держави щодо їх забезпечення. Це є можливим лише за умови належного рівня розвитку й ефективності економічної системи.

Глибокий науковий потенціал мають питання співвідношення **конституційної економіки та правової держави**. Цей напрям апелює до

вивчення проблем верховенства права в сфері економіки, формування та здійснення економічної політики, ефективності й адекватності законодавства, державного регулювання економіки. До найбільш актуальних для України слід віднести проблеми корупції, рейдерства, економічної конкуренції, монополізації, банкрутства, зловживання корпоративними правами, управління об'єктами державної власності тощо, що мають одержати правову оцінку, насамперед з позицій дослідження моделі конституційної економіки.

Слід також мати на увазі, що визначені напрями дослідження мають інтегральні взаємозв'язки. Так, проголошена Конституцією України соціальна орієнтація економіки повинна забезпечуватися державою, її економічною політикою, закріплюватися законодавчо в усій системі правового забезпечення економіки. *Говорячи про законодавче забезпечення економічної політики, необхідно мати на увазі, що мова йде про її соціальну орієнтацію* [10, с.28-29].

Важливі правові аспекти конституційної економіки зосереджує напрям: **конституційна економіка – екологічна безпека**. Він охоплює проблеми функціонування економічної системи за умов додержання екологічної та енергетичної безпеки, раціональності використання природних ресурсів, екологічного контролю й екологізації виробництва, правового обґрунтування економіко-екологічних вимог (стандартів, нормативів) та правомірності обмежень у сфері господарювання. Соціальна складова цього напрямку проявляється в потребі дослідження питань збереження генофонду Українського народу, забезпечення кожному права на безпечне природне середовище, продовольчої безпеки тощо. Системність даного напрямку вимагає проведення досліджень, в рамках яких проблеми розвитку ринкових інститутів (сегментів) розглядаються через призму їх соціальних та екологічних функцій. Приміром, реформування аграрно-промислового сектору, крім відповідних економічних проектів, має системно враховувати перспективи соціального й екологічного розвитку українського села.

Наукові проблеми співвідношення конституційної економіки та державного устрою включають питання щодо значення поділу влади для організації економічної системи, забезпечення регулюючого впливу на економічні процеси, функціонування бюджетної системи та бюджетного процесу, правового статусу національного банку та органів державного фінансового контролю та інші.

Окреслені питання конституційної економіки красномовно засвідчують її глибокий науковий потенціал для науки конституційного

права, а також обґрунтованість оцінки її моделі в контексті забезпечення конституційного розвитку України як правової та соціальної держави.

Список використаних джерел:

1. Davos Agenda 2021: 5 інсайтів з ВЕФ для України: URL: <https://mind.ua/openmind/20221625-davos-agenda-2021-5-insajtiv-z-vef-dlya-ukrayini>
2. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>
3. Папа: Необхідна справедлива економічна система, щоб відповісти на виклики сьогодення. URL: <https://www.vaticannews.va/uk/pope/news/2019-11/papa-pro-inklyuzyvnyj-kapitalizm.html>
4. Жуковська А. Інклюзивний підхід до розвитку економіки: генезис виникнення та основні положення. Вісник економіки: URL: <http://visnykj.wunu.edu.ua/index.php/visnykj/article/view/1000>
5. Інклюзивний розвиток економіки в умовах глобальних викликів сьогодення: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Харків, 1–28 лютого 2020 р. / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2020. 229 с.
6. Клименко О.М. Модернізація Конституції в аспекті розвитку конституційної економіки. Конституційні засади модернізації України. К. : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2012. 360 с.
7. Клименко О.М. Проблеми конституціоналізації засад економічної системи України. Конституційна реформа в Україні: новий етап та сучасні виклики. К. : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2015. 286 с. .
8. Скупінський О.В. Конституційна економіка: поняття та перспективи для України *Форум права*. 2011. № 1. С. 909-914.
9. Краткий политический словарь / Абаренков В.П., Абова Т.Е., Аверкин А.Г. и др. [сост. и общ. ред. Л.А. О니кова, Н.В. Шишлина]. 6-е изд., доп. М. : Политиздат, 1989. 623 с.
10. Мамутов В.К. Важное направление правового обеспечения экономики – кодификация : науч.доклад / НАН Украины. Ин-т экономико-правовых исследований. Донецк : Юго-Восток, 2009. 34 с.

Клименко С.В.,

завідувачка кафедри цивільного,
господарського права та процесу
Академії адвокатури України,
кандидат юридичних наук, доцент
м. Київ

ООНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ОСНОВНИХ ЗАСАД ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЯК ВЕКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНОГО РОЗВИТКУ ТА ПРАВОРЕАЛІЗАЦІЇ

Прийняття ЦК України у 2003 році стало стрижневим етапним явищем оновлення механізму приватноправового регулювання, оскільки учасники цивільних відносин нарешті стали повноцінними суб'єктами реалізації суб'єктивних прав та обов'язків на підставі власних інтересів, та з метою задоволення власних потреб. Завдяки втіленню ідеології приватного права відбулась переоцінка цінностей на рівні суспільства та окремої особи, при цьому механізми реалізації можливостей, які змістовно наповнюють особисті немайнові та майнові права, зазнали трансформацій, стали здійсненими для кожної особи.

Вперше на законодавчому рівні було закріплено основні засади цивільного законодавства, що сприймалось як втілення балансу суспільних та приватних інтересів, що уособлювався закріпленням системи принципів права, які до того завжди існували як виключно теоретичне підґрунтя правозастосовної діяльності.

Закріпленні у ст.3 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [1] принципові положення, що визначають сутнісні аспекти здійснення прав та виконання обов'язків у сфері приватноправового регулювання, отримали право на життя і перестали мати виключно доктринальне значення. Перелік засад сформульований як орієнтовний і не являється вичерпним з огляду на закріплення у кодифікованому акті законодавство загальних та конкретизованих положень. Така регламентація узгоджується закріпленням принципів здійснення суб'єктивних прав, принципів виконання зобов'язань, принципів спадкування тощо.

Так чи інакше ми поступово звикли до того, що побудова цивільно-правових зв'язків – особистих немайнових та майнових відносин має враховувати зміст загальних норм-принципів, що являють собою

основоположні правила поведінки загального характеру, ідеї, у відповідності до яких відбувається регулювання усіх видів цивільних відносин.

Нарешті стало свідомим застосування як базових елементів основних засад цивільного законодавства – тріади: справедливості, в розумінні її як визначення відповідності обсягу, обмежень, порядку реалізації прав та обов'язків учасників цивільних відносин з врахуванням їх інтересів та потреб; добросовісності, в розумінні її як стандарту поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю, повагою до прав та інтересів учасників цивільних відносин; розумності, в розумінні її як критерію правомірної поведінки учасників цивільних відносин при здійсненні ними суб'єктивних прав та виконання суб'єктивних обов'язків з огляду на рівень інтелекту, набутих знань та життєвого досвіду.

Здається, що саме зараз ми знаходимось на порозі нових змін, адже представлена Концепція оновлення Цивільного кодексу України, в якій задекларовано, що «... для старту процесу рекодифікації цивільного (приватного) права зараз існують необхідні економічні, політичні та правові передумови» [2].

Концептуальне уточнення сфер, функціонування приватноправових відносин, що регулюються цивільним законодавством акцентуванням на доцільності охопити відповідним правовим регулюванням додаткових сфер соціальної реальності — підприємництво, корпоративну чи інформаційну сфери тощо, у яких складаються приватноправові за своєю природою відносини, що регулюються цивільним законодавством, неодмінно потребуватиме оновлення підходів до визначення основних засад цивільно-правового регулювання.

Орієнтири уточнення переліку та змісту загальних засад цивільного законодавства окреслюється авторами концепції як такі, що охоплюють загальним впливом не тільки законодавство, але і «...функціонування всієї приватноправової системи або визначальних її частин. Такий підхід значно збільшить правовий інструментарій для судової практики. Окремі принципи ст. 3 ЦК України можливо уточнити. Наприклад, принцип свободи договору точніше сформулювати як принцип свободи правочину. Вже у процесі нормопроєктування необхідно буде визначитися з місцем розташування таких важливих для сучасного громадянського суспільства принципів: свобода інтелектуальної (творчої) діяльності; свобода інформації та інформаційного обміну; усвідомленої відповідальної взаємодії людини з автономними роботами та штучним інтелектом; неприпустимість втручання в особисте життя фізичної особи, обумовлене розвитком новітніх технологій

і розвинути їх в окремих книгах ЦК (наприклад, неприпустимість свавільного втручання у геном людини; неприпустимість свавільного втручання в організм людини та її зародка, сферу репродукції людини; крім того — неприпустимість свавільного втручання у сферу інформації про особу, персональних даних та ін.)» [2].

Позитивно сприймаючи вектор спрямування зусиль розробників Концепції рекодифікації, доцільно зосередитись на тому, що правове регулювання особистих немайнових та майнових відносин унормовує відповідну сферу соціального життя, що має вираз у актах регулювання та застосування права, які формують правовідносини. Ставлення учасників правовідносин до правової регламентації відповідних зв'язків та можливості їх реалізовувати згідно своїм власним потребам актами правомірної поведінки, базується передусім на усвідомленні основних засад цивільного законодавства.

Підхоплюючи потенційну дискусію з обговорення кола основних засад цивільного законодавства, бажано звернути увагу на все більш стале усвідомлення суспільством такого блага соціалізації як доброчесність, яка стає все більш очевидною ціннісною категорією не тільки у соціальній сфері. Доброчесність як позитивна чеснота, що проявляється у чистоті інтересів та дій є морально-етичною складовою освітнього процесу, відносин у сфері підприємництва, як ознака діяльності, поняття доброчесності вживається у нормативно-правових актах публічного права. Змістовно доброчесність являє собою сукупність принципів, стандартів, правил, що набуваються завдяки освіті та вихованню, що є мотивуючим фактором формування правомірної поведінки у всіх сферах життя. Пропонуємо розглядати доброчесність як одну з основних засад цивільного законодавства, що надасть змоги беззаперечно стверджувати, що оновлення системи засадничих положень цивільного законодавства стане одним з дієвих заходів правового забезпечення соціально орієнтованої економіки та інших сфер суспільного життя.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. URL: https://yuricom.com/legal_news/new_legislation/kontseptsiiia-onovlennia-tsyvilnoho-kodeksu-ukrainy/

Ковтун О.М.,

кандидат юридичних наук,
доцент,

доцент кафедри кримінального та
адміністративного права Академії
адвокатури України, м. Київ

СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНА ЕКОНОМІКА В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА КЛІМАТИЧНИХ ЗМІН: ЕКОЛОГО- ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Людство сьогодні перебуває на межі екологічної катастрофи. Щоденно нагадують про себе глобальні екологічні проблеми: зміна клімату та глобальне потепління, утилізація і переробка відходів, вичерпність природних ресурсів, продовольча проблема, масова вирубка лісів, нестача питної води, пандемія коронавірусу, скорочення площі родючих земель, забруднення атмосферного повітря, зникнення багатьох видів флори і фауни тощо. Під загрозу поставлено можливість забезпечення основного, невід'ємного, фундаментального екологічного права людини – права на безпечне для життя та здоров'я довкілля. Будемо відвертими: під загрозу поставлена можливість подальшого існування планети Земля. Чи схаменеться людство? Чи увімкне свій захисний механізм – інстинкт самозбереження?

Панацеєю від усіх бід людини ХХІ сторіччя визнано концепцію сталого розвитку. У вирішенні екологічних проблем Україна спирається на основні ідеї та принципи сталого розвитку, вперше представлені Всесвітньою комісією з питань навколишнього середовища і розвитку під головуванням Гро Харлем Брундтланд в Доповіді 42-й сесії Генеральної асамблеї ООН в 1987 р. і згодом розвинуті на численних світових форумах, зокрема: на конференції ООН з питань навколишнього середовища і розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992), Всесвітньому саміті зі сталого розвитку (Йоганнесбург, 2002) та багатьох інших. Базовою ідеєю концепції сталого розвитку виступає інтеграція трьох компонентів – економічного зростання, соціального розвитку та охорони навколишнього природного середовища. Всі три компоненти мають бути врівноважені, заперечується пріоритетність жодного з них у підходах до регулювання та прийняття управлінських чи господарських рішень на всіх рівнях.

Сприяння збалансованому (сталому) розвитку шляхом досягнення збалансованості складових розвитку (економічної, екологічної, соціальної), орієнтування на пріоритети збалансованого (сталого) розвитку визначено Основними засадами (стратегією) державної екологічної політики України на період до 2030 року, затвердженими Законом України від 28 лютого 2019 року, однією з основних засад державної екологічної політики.

Концепція сталого розвитку є основоположною засадою соціально орієнтованої економіки. Надзвичайно важливе значення у реалізації концепції сталого розвитку в умовах глобалізації відіграє принцип запобігання кліматичним змінам. Одним із напрямів такого запобігання є нова економічна концепція, яку називають “зеленою економікою”, в якій головну роль відіграють капіталовкладення в розробку і активне використання енерго- і ресурсозберігаючих технологій, інноваційних технологій, нанотехнологій тощо.

Як звичайна людина, або людина, що займається веденням підприємницької діяльності, або юридична особа мають себе поводити, щоб запобігти зміні клімату, адаптуватися до тих змін, які вже відбулися? Отримати відповідні знання та уміння допоможе кліматична освіта (climate change education) – цілеспрямована діяльність людини з отримання знань, умінь та навичок щодо запобігання змінам клімату або адаптації до них.

Кліматична освіта є важливою складовою сучасної системи освіти загалом та екологічної освіти зокрема, що базується на принципах сталого розвитку. У 2010 році ЮНЕСКО була створена Програма «Освіта з питань зміни клімату для сталого розвитку» (CCESD), яка ставила за мету допомогти людям зрозуміти зміни клімату, їх наслідки та адаптуватися до цих змін. Програма покликана підвищити кліматичну грамотність, насамперед, серед молоді.

Україна була однією з перших європейських держав, яка завершила процедуру ратифікації Паризької угоди (яка набула чинності 4 листопада 2016 року).

12 грудня 2020 року, до п'ятої річниці Паризької угоди та в рамках підготовки країн світу наступної кліматичної Конференції ООН зі зміни клімату (COP26) у Шотландії (Глазго) у листопаді 2021 року, відбувся віртуальний Міжнародний саміт кліматичних амбіцій. Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерреш закликав оголосити глобальний надзвичайний стан через кліматичні зміни. Президент України В. Зеленський у своєму виступі зазначив, що Україна послідовно дотримується взятих на себе зобов'язань щодо ефективної імплементації Цілей сталого розвитку – 2030 і міжнародних

кліматичних угод. Було також наголошено, що довгостроковою ціллю України є досягнення вуглецевої нейтральності. Глава держави поінформував учасників саміту про те, що розпочато підготовку Рамкової стратегії адаптації до змін клімату України до 2030 року.

Але, враховуючи зазначені вище позитивні аспекти національної кліматичної політики та міжнародних кліматичних зобов'язань України, вважаємо за необхідне зазначити, що у нашій державі до цього часу відсутній профільний «кліматичний» закон (можливі варіанти назв: «Про клімат», «Про охорону клімату» тощо). На нашу думку, існує нагальна необхідність у розробці та прийнятті такого закону, який має закріпити право на кліматичну освіту. Клімат як об'єкт правової охорони не виокремлений також у базовому екологічному Законі – «Про охорону навколишнього природного середовища».

Отже, кліматична освіта є важливою складовою сучасної освіти. Від рівня кліматичної культури та кліматичної освіти людини залежатиме майбутнє людства. На нашу думку, екологічна компетентність має бути обов'язковою компетентністю, що повинно бути зафіксовано у державних стандартах освіти. Популяризація знань про зміну клімату сьогодні відіграє надзвичайно важливе значення. Адаптація до кліматичних змін є показником сталого розвитку соціально орієнтованої ринкової економіки.

Кортукова Т.О.,

старший викладач кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права ФМТП Київського національного торговельно-економічного університету, м. Київ

Литвинова О.,

студентка першого курсу ФМТП Київського національного торговельно-економічного університету, м. Київ

ЗАХИСТ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРАГНЕНЬ УКРАЇНИ

Найважливішою передумовою розвитку сучасної економіки є вдосконалення підприємництва як особливого виду господарської діяльності. Це означає, що підприємництво є одним з найважливіших чинників розвитку національної економіки.

Як зазначає І. Чабан, малі та середні підприємства займають дуже важливе місце в ринковій економіці. Вони надають не тільки свободу вибору і додаткові робочі місця, а й забезпечують ефективну окупність витрат, швидко реагують на зміни споживчого попиту [5, с. 83]. До того ж, розвиток малого та середнього бізнесу дає змогу країнам із ринковою економікою досягти високого конкурентного статусу [2, с. 198].

Разом з тим, необхідно враховувати те, що вступ України до Європейського Союзу є стратегічною метою зовнішньої політики України, адже це можливість долучитися до ефективного ринкового господарювання, дослідити його і запозичити цей досвід у власну економічну систему. У західній Європі малий та середній бізнес займає важливе місце в економіці і забезпечує соціальний спокій, оскільки надає людям можливість самостійно вирішувати проблеми матеріального забезпечення, самостверджуватись та ефективно використовувати свою власність [1, с. 997].

Проблемами захисту прав суб'єктів малого та середнього підприємництва в контексті євроінтеграційних прагнень України займались вітчизняні та іноземні вчені. Вагомий науковий внесок у дослідженні

зазначеної проблематики зробили праці Г. Толмачова, В. Ляшенко, І. Чабан, О. Крайника, М. Крупки, В. Манзюка, Н. Мамчура, та інших вчених.

Малі та середні підприємства – це можливість для підприємців створення та відтворення бізнес-планів стартапів. Разом з тим, малі та середні підприємства є основою розвинених економік. Вони є важливим чинником соціальної стабільності країни, адже балансують рівновагу на ресурсному та грошовому ринках. Малі та середні підприємства формують відчутну частину доходів місцевих бюджетів. Та одною з основних переваг є те, що малі та середні підприємства є гнучкими та адаптованими до зміни нових умов.

На сьогодні, в Україні захист прав суб'єктів підприємницької діяльності регулюється і гарантується нормами цивільного і господарського права. Однак законодавча база в окремих спірних питаннях потребує удосконалень. Недосконалість правового захисту підприємництва, неврегульованість багатьох його аспектів, неузгодженість нормативних актів негативно впливають на ефективність підприємництва в Україні. Втім, складність проблеми захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в судах України пояснюється не лише недосконалою нормативною базою, але й браком надійних гарантій судової незалежності.

Окрім того, у контексті розгляду прав суб'єктів малого та середнього підприємництва важливо розглянути підтримку малого та середнього підприємництва в умовах COVID-19. Здебільшого, в таких умовах обмежується свобода малого та середнього підприємництва, яка йде пліч-о-пліч з ризиковими та глобальними наслідками, такими як втрата більшої частки інвестицій, активів, завдається шкода майну малому та середньому підприємства.

Однак, захист з боку державних органів у період надзвичайних ситуацій також відіграє суттєву роль і на підставі цього діють певні нормативно-правові підзаконні акти, котрі націлені на допомогу та полегшення умов для малого та середнього підприємництва. Наприклад, у Законі України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» встановлено такі заходи підтримки: звільнення від застосування штрафних санкцій за порушення податкового законодавства платникам податків, не нараховується пеня, не нараховується та не сплачується плата за землю; об'єкти нежитлової нерухомості, які перебувають у власності фізичних або юридичних осіб.

Також необхідно відмітити, що позитивним для малого та середнього підприємництва, особливо у період поширення коронавірусної інфекції є процес діджиталізації, комп'ютеризації та створення інноваційних систем щодо удосконалення роботи, надання послуг, товарів, що допомагає отримувати інформацію, контролювати та захищати свої права зокрема через онлайн платформи.

Враховуючи те, що запорукою економічного успіху Європейського Союзу є вільний розвиток малого та середнього бізнесу під час ринкової конкуренції на засадах ринкової конкуренції, для України важливим є перейняття досвіду у цій сфері, зокрема також і в контексті євроінтеграційних прагнень. Слід зазначити, що за останні п'ять років малі і середні підприємства створили близько 85% нових робочих місць і забезпечили дві третини загальної зайнятості в країнах Європейського Союзу [4, с. 157].

Зрештою, для поліпшення бізнес-клімату малого бізнесу і створенню умов для його розвитку була прийнята Європейська Хартія малих підприємств від 2000 року, згідно з якою малі підприємства розглядаються як основа європейської економіки, а також, як одна з основних рушійних сил інновацій, зайнятості, соціальної та локальної інтеграції до Європи.

Окрім того, правові засади підтримки малого та середнього бізнесу на наднаціональному рівні визначаються прийнятим Європейською Комісією Актом малого бізнесу для Європи («A small business Act for Europe»), що базується на Європейській Хартії для малих підприємств та являє собою першу європейську ініціативу для забезпечення стійкого зростання малих та середніх підприємств. При цьому, сутність Акту зорієнтована на покращення державної підтримки щодо комфортних умов для підприємництва [3, с. 268].

Слід зазначити, що одним із ключових напрямків процвітання економіки країни в період євроінтеграції є розвиток малого та середнього бізнесу. Таким чином, така форма підприємництва дозволить збільшити показники економічного розвитку, зокрема розмір ВВП, бо має можливості швидкої адаптації до змін зовнішнього середовища, участі у міжнародному поділі праці. У цьому контексті для України надзвичайно важливим є запозичення досвіду Європейського Союзу у контексті захисту прав суб'єктів малого та середнього підприємництва.

У зв'язку з тим, що удосконалюється система організаційних та економічних програм щодо роботи малого та середнього підприємництва, органи влади створили певні умови для розвитку підприємств, які передбачені законом. З іншого боку, необхідно зазначити, що права

суб'єктів підприємницької діяльності досить часто порушуються через незаконне втручання в їхню діяльність державних органів, а в сучасних умовах запровадження локдауну з метою нерозповсюдження коронавірусної інфекції вони також мають ризики зменшення штатних працівників, фінансових втрат, а також банкрутства. Саме тому, у цьому контексті важливим є пристосування права України *acquis* Європейського Союзу у цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Стояненко І.В., Біленко Я.О., Розвиток малого та середнього бізнесу в країнах ЄС. Київ. 2018. 997 с.
2. Мамчур Н. Місце малого та середнього підприємництва в експортноорієнтованій стратегії розвитку України [Текст] зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. студ. та молод. вчених [м. Тернопіль, 3-4 квіт. 2014 р.] / редкол. : С. В. Гродський, Ю. П. Гуменюк, М. А. Живко [та ін.] ; відп. за вип. Є. В. Савельєв. Тернопіль : ТНЕУ, 2014. С. 198-201.
3. Манзюк В. Правові засади підтримки малого та середнього бізнесу з урахуванням досвіду Європейського Союзу. Ужгород. 268 с.
4. Толмачова Г. Ляшенко В., Колеснікова Г. Регулювання розвитку малого і середнього підприємництва: досвід зарубіжних країн для України. 2017. 157 с.
5. Чабан І. Ю., Остафійчук Г. П. Маркетинг і контролінг: сучасні виклики підприємств, Київ, 2017. 83с.

Кулага Е.В.,

к.ю.н., доцент кафедри підприємницького та корпоративного права, к.ю.н., Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ

ФІДУЦІАРНІ ОБОВ'ЯЗКИ У СФЕРІ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Останнім часом в Україні спостерігається значний розвиток законодавства у сфері корпоративного управління услід еволюційній для розвинених держав практиці, коли правління товариства виходить за рамки

мети отримання прибутку і починає зважати на інтереси працівників товариства, громади та проблеми захисту навколишнього середовища. Наразі у ході активного обговорення проекту Закону «Про акціонерні товариства» актуальним є питання фідучіарних обов'язків посадових осіб акціонерних товариств.

Хоча фідучіарні обов'язки трактуються достатньо широко і не відносяться до конкретної галузі права, вони знайшли своє найбільш широке практичне застосування саме у корпоративних правовідносинах. Поряд із Принципами ОЕСР особливості реалізації фідучіарних обов'язків директорів в окремих сферах закріплено у Принципах корпоративного управління для банків Базельського комітету з питань банківського нагляду 2015 року [2] та Керівних принципах ОЕСР щодо корпоративного врядування на підприємствах державної форми власності 2015 року [5].

Право Великобританії є найбільш прогресивним щодо фідучіарної відповідальності й було взято за взірець для вдосконалення національного законодавства. Закон «Про компанії» 2006 року передбачає такі фідучіарні обов'язки директорів: діяти в межах своїх повноважень; забезпечувати успішність компанії; бути незалежним у своїх судженнях; виявляти розумну обачність, дбайливість і професіоналізм; запобігати виникненню конфлікту інтересів; повідомляти про правочини із заінтересованістю; та не отримувати особисту вигоду від займаного становища [9].

В Україні термін «фідучіарні обов'язки» використовується лише в Кодексі корпоративного управління, затвердженому рішенням НКЦПФР від 12.03.2020 р. № 118, що має рекомендаційний характер для суб'єктів господарювання [2]. Питанням фідучіарних обов'язків присвячені розділи 3.1. та 3.2 Кодексу [8]. Такі обов'язки можуть визначатися також у статуті. Відповідно до п. 63 Статуту акціонерного товариства «Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 226, член наглядової ради діє в інтересах Компанії, а не особи або органу, що висунув, затвердив чи обрав відповідного члена наглядової ради [3].

Що стосується чинного законодавства, то концепція фідучіарних обов'язків втілена як на рівні загальних норм Господарського кодексу України та Цивільного кодексу України, так і у спеціальному законодавстві – в Законі України "Про акціонерні товариства", Законі України "Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю" та ін.

Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» № 2275-VIII від 6 лютого 2018 року встановив ряд обов'язків

для директора, які можуть вважатися фідучіарними. Так, він містить положення про отримання винагород, конфлікт інтересів та конфіденційну інформацію. При цьому порушення цих обов'язків є підставою для розірвання товариством контракту з директором без виплати компенсації [9].

Як позитивний фактор слід зазначити й те, що з набуттям чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів» від 07.04.2015 № 289-VIII юридичні особи не можуть бути членами наглядової ради. Це дійсно прогресивний крок, оскільки участь юридичної особи в органах управління вочевидь сприяла послабленню фідучіарних обов'язків членів ради та впливала на її здатність виконувати свої функції ефективно, професійно та неупереджено, оскільки інша юридична особа, як правило, переслідує свої власні інтереси.

Зміни до Закону України «Про акціонерні товариства», внесені 2015 року, передбачали, що наглядова рада може складатися лише з акціонерів або представників акціонерів та незалежних членів. Вбачається, що участь «представників акціонерів» як членів наглядової ради може негативно вплинути на виконання ними фідучіарних обов'язків, оскільки вони повинні представляти товариство та всіх акціонерів, а не лише акціонерів, які їх призначили.

Концепція фідучіарних обов'язків дістала подальшого розвитку у проєкті Закону «Про акціонерні товариства» № 2493, ухваленим ВРУ 16.06.2020 р. у першому читанні, який передбачає окрім належної обачності та роботи в інтересах товариства також обов'язок врахування інтересів третіх осіб: працівників, територіальної громади тощо [7]. Відповідно до ст. 85 законопроекту посадові особи у своїй діяльності мають враховувати такі чинники як можливі наслідки своїх рішень у довгостроковій перспективі; інтереси працівників товариства; вплив діяльності товариства на громаду та довкілля тощо. Такі нововведення межують із законодавчим закріпленням норм корпоративної соціальної відповідальності.

Фідучіарні відносини полягають у тому, що керівник здійснює певні дії, укладає угоди у межах делегованих йому повноважень відносно активів суб'єкта господарювання, що належать власнику (учаснику, акціонеру). Останній делегує не лише фідучіарні обов'язки, але й дискрецію – право приймати підприємницькі рішення, які зазвичай супроводжуються підприємницьким ризиком, оскільки неможливо передбачити усі ситуації, які можуть виникнути у ході виконання прийнятого рішення. Але недотримання необхідної обачності та турботливості, отримання особистої вигоди або бездіяльність керівника, яка призвела до значних збитків, не може вважатися

звичайним підприємницьким ризиком. Попри те, що корпоративне управління завідомо передбачає нерівноцінні можливості акціонерів впливати на рішення керівника товариства в залежності від розміру пакета акцій, кожен акціонер має право на відшкодування збитків, завданих незаконними діями органу управління.

Але як би чітко не були артикульовані норми законів, вони все одно передбачають можливість різних тлумачень і їх реалізація суттєво залежить від правозастосовної практики. Аналіз останньої практики Верховного Суду свідчить, що застосування фідуціарних обов'язків може вийти на якісно новий рівень. У постанові ВП ВС від 22 жовтня 2019 року у справі № 911/2129/17 (провадження № 12-45Гс19) зазначено: «якщо директор виконує свої функції неналежно, недобросовісно, без дотримання меж нормального господарського ризику, з особистою заінтересованістю чи зловживає своїми посадовими обов'язками, приймає очевидно необачні, марнотратні, завідомо корисливі рішення, то він фактично може відповідати за такі дії» [1].

Разом з тим, між підприємницьким ризиком і необачними марнотратними діями, вчиненими на шкоду юридичній особі, існує дуже тонка межа. Як зазначає суддя Верховного Суду О. Кібенко, надмірне втручання суду в оцінку ефективності підприємницьких рішень призведе до того, що керівники будуть боятися вчиняти ризикові операції, що стримуватиме розвиток бізнесу. Вихід із ситуації давно напрацьований в Європі, суди при вирішенні питання щодо відповідності посадових осіб товариства в більшості випадків керуються принципом «невтручання в бізнес-рішення» [1].

Вони з обережністю ставляться до аналізу підприємницької діяльності суб'єктів господарювання та враховують обставини, в яких діяв керівник. Європейські судді давно вже впроваджують принцип, відповідно до якого неможливо судити особу за дії з точки зору сьогодення досвіду. Адже момент, коли було прийняте рішення, за своєю інформативністю відрізняється від сьогодення. Тож всю повноту життя, яку ми бачимо під час розгляду справи, керівники не бачили. Отже, якщо це не злісні чи руйнівні і безглузді дії, то притягати до відповідальності директора неправомірно [6]. З огляду на це закріплення в у статті 85 проекту Закону «Про акціонерні товариства» за посадовими особами акціонерних товариств обов'язку сприяти досягненню товариством успішних результатів, враховуючи можливі наслідки своїх рішень у довгостроковій перспективі, уявляється недоречним.

Суб'єкти господарювання мають використовувати судову практику задля визначення критеріїв визнання угод, укладених не в інтересах товариства та закріпити у внутрішніх актах у якості стандарту, що дозволяло б з одного боку,

оцінити рішення посадової особи щодо відповідності інтересам товариства, а з іншого захистити права посадової особи товариства, якщо вона діяла у межах розумного підприємницького ризику.

Загалом розвиток поняття фідучіарних обов'язків тісно пов'язаний з питанням прозорості діяльності товариства та відповідальності його посадових осіб і тут варто зазначити, що для їх ефективної реалізації рівень корпоративної культури в Україні має бути вищим існуючого, щоб відповідальність посадових осіб товариств не стала засобом для проведення рейдерських захоплень та маніпуляцій питанням відповідальності.

Отже, у проєкті Закону «Про акціонерні товариства» концепція фідучіарних обов'язків посадових осіб акціонерних товариств отримала закріплення не тільки у вигляді переліку, а й їх конкретизації шляхом детального опису та закріпила засади соціальної відповідальності суб'єктів господарювання. Набуття чинності даним законопроектом і подальші напрацювання судової практики вочевидь підвищать якість корпоративного управління та дозволять збалансувати економічні інтереси суб'єкта господарювання та стейкхолдерів.

Список використаних джерел:

1. Верховний Суд. На цивілістичних читаннях судді ВС розповіли про конструкцію «право довірчої власності» та фідучіарні обов'язки URL: <https://www.supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1020731/> (дата звернення: 26.04.2021)
2. Даскалюк О. Зміст і правове регулювання фідучіарних обов'язків директора. *Юрист & закон.* № 30. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA014033 (дата звернення: 26.04.2021)
3. Деякі питання акціонерного товариства «Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України»: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 226. URL: <https://bit.ly/3od95Ft> (дата звернення: 26.04.2021)
4. Про затвердження Принципів корпоративного управління: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 22.07.2014 р. № 955. URL: <https://bit.ly/2X85JrG> (дата звернення: 20.10.2020)
5. Керівні принципи ОЕСР щодо корпоративного врядування на підприємствах державної форми власності, редакція 2015 року, OECD Publishing, Paris, OECD (2019). URL: <https://bit.ly/37YUCaS> (дата звернення: 26.04.2021)

6. Ліберман М. Гніт фідучіарних обов'язків. *Закон і бізнес*. 2020. № 42 (1496). URL: <https://bit.ly/38U6BWi> (дата звернення: 26.04.2021)
7. Про акціонерні товариства: проект закону реєстр. № 2493 від 25.11.2019. URL: <https://bit.ly/3n6f8u9> (дата звернення: 26.04.2021)
8. Щодо узагальнення практики застосування законодавства з питань корпоративного управління: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 12.03.2020 р. № 118. URL: <https://bit.ly/2TNpbbD> (дата звернення: 26.04.2021)
9. Юрченко Р. Довіряй, але перевіряй: що таке фідучіарні обов'язки директорів. *Mind*. URL: <https://mind.ua/openmind/20214664-doviryaj-ale-pereviryaj-shcho-take-fiduciarni-obovyazki-direktoriv#> (дата звернення: 26.04.2021)

Микитенко Л.А.,

к. ю. н., доцент, доцент кафедри міжнародного приватного, цивільного та комерційного права ФМТП, Київський національний торговельно-економічний університет м. Київ

АДАПТАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

З 12 березня 2020 р. на всій території України оголошено карантин через запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 (далі - COVID-19). Запровадження урядом значної частини обмежувальних заходів спричинило скасування авіарейсів, культурних та інших заходів, перенесення на інші дати або перенесення в дистанційний (онлайн) режим виконання.

В період карантинних обмежень, несумлінні суб'єкти господарювання безпідставно відмовляють в поверненні коштів за відмінені (перенесені) концерти, спектаклі, тренінги, різні навчальні семінари, лекції, конференції, а також – за скасовані рейси, туристичні тури і т.д. Відмітимо, що ненадання доступу до послуги, яка була заявлена та не отримана, прямо порушують норми законодавства. Такі випадки в період карантину, набули масового характеру, що спричинили споживачам певні втрати, а в той же час представники бізнесу безвідповідально обернули ситуацію на свою користь.

Чим керуються суб'єкти господарювання у разі обмеження та порушення прав споживачів – контрверсійне питання!

Як демонструє практика в Україні споживча політика нівелюється суб'єктами господарювання, оскільки втратила державну керованість і не діє в інтересах багатомільйонної спільноти споживачів, що в свою чергу призводить до масових порушень прав споживачів, а саме:

- не діють конституційні гарантії щодо державного захисту законних прав споживачів;
- суб'єкти господарювання зловживають своїм становищем на ринку через необізнаність споживачів стосовно своїх прав;
- не створена національна система розгляду скарг споживачів та компенсацій за їх порушені права і незаконні дії зі сторони бізнесу, внаслідок чого споживачі України виявилися незахищеними та фактично безправним перед несумлінними діями суб'єктів господарювання;
- порушуються міжнародні зобов'язання України щодо захисту прав споживача як головного інвестора ринкової економіки: Угоди про асоціацію Україна-ЄС; Резолюції із захисту прав та інтересів споживачів, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН A/RES/70/186 22.12.2015 [1].

Як свідчить практика громадських звернень до виконавчих органів влади, в Україні голос споживчої громадськості не враховується, норми законодавства порушуються, а механізми захисту прав споживачів в нашій країні не працюють. Отже, конституційні гарантії держави залишаються декларативними та не спрацьовують на захист споживача в реальному житті.

З огляду на ситуацію, яка склалася в Україні, доцільно навести приклади дієвих практик європейського співтовариства для врегулювання спірних питань, що виникають у споживачів під час карантинних заходів із несумлінними суб'єктами господарювання.

В Європі створені та діють (вже 15 років) Європейські споживчі центри (European Consumer Centres). Це органи, що фінансуються ЄС та надають консультації і допомогу громадянам ЄС щодо їхніх прав споживачів у транскордонних покупках на єдиному ринку. Різке зростання запитів споживачів, отриманих Європейськими споживчими центрами з середини лютого 2020 року, відображає стурбованість, пов'язану із запровадження заходів щодо COVID-19.

У березні 2020 року вони відповіли понад 15000 запитів споживачів, багато з яких стосувалися придбання послуги/товару, який вони придбали під час карантинних заходів. Це приблизно на 5000 запитів більше, ніж за

аналогічний місяць у 2019 році. Зафіксовані з початку року тенденції в тиждень постійно збільшуються з середини лютого [2].

Найважливіші сфери, в яких були порушені права споживачів, це: пасажирський транспорт, послуги розміщення (наприклад, готелі та пансіонати) та туристичний відпочинок, але і в інших сферах бізнесу також генерують запити споживачів, пов'язані з пандемією.

В свою чергу, Комісія створила спеціалізовану багатомовну веб-сторінку про вплив COVID-19 та покрокову інструкцію, як діяти споживачеві у раз порушення його прав у різних сферах.

Відмітимо, що окрім відповіді на запити споживачів, Європейські споживчі центри попереджають споживачів про фальсифіковані фармацевтичні продукти, захисні маски та дезінфікуючі засоби та інші товари, які є фальсифікованими чи неякісними, пов'язані з COVID 19. Центри регулярно інформують національні органи споживачів та Комісію про афери, які вони виявляють. Європейські споживчі центри працюють віддалено і до них можна звернутися через веб-сайт або електронні листи.

Комісія також керує Інтернет-платформою вирішення спорів, щоб допомогти споживачам та суб'єктам господарювання вирішувати свої спори в позасудовому порядку. Комісія закликає споживачів використовувати цю платформу, якщо вони не зможуть отримати задовільну відповідь від суб'єкта господарювання. Всі послуги, які надаються Європейськими споживчими центрами, є безкоштовними для споживачів.

Як вбачається, загальноєвропейська практика щодо захисту прав споживачів демонструє ефективні підходи та механізми до реалізації сучасної споживчої політики. Споживачі ЄС відчують себе захищеними чинним законодавством і відповідними діями керівних органів ЄС та урядів країн-членів. Важливо, що діюча в ЄС система захисту прав споживачів постійно аналізується, переглядається та доповнюється, так само як і законодавство на захист прав споживачів.

Запровадження заходів пов'язаних через запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, вкотре продемонструвало повну незахищеність споживчої спільноти перед несумлінним бізнесом та відсутності дієвих, скерованих механізмів захисту прав споживачів.

Недооцінка державною владою України вирішальної ролі споживача, який є головним інвестором вітчизняного ринку, в повній мірі нівелюють права споживачів закріплені в ст. 4 Закону України «Про захист прав

споживачів», спричиняють суцільну недовіру споживачів до сили закону та державного захисту їх споживчих прав.

З огляду на це, в Україні варто запроваджувати та розвивати нові, прогресивні платформи для звернень споживачів, надавати їм безкоштовну правову допомогу у вирішенні спірних питань, сприяти розвитку споживчих організацій які б датувалися та підтримувалися державою.

Список використаних джерел:

1. Резолюція із захисту прав та інтересів споживачів: Генеральна Асамблея ООН A/RES/70/186 22.12.2015 р. База даних. URL: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ditccplpmisc2016d1_ru.pdf
2. European Commission. URL : https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/consumers/resolve-your-consumer-complaint/european-consumer-centres-network-ecc-net/ecc-net-and-covid-19_en

Невара Л.М.,

доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права ФМТП, к.ю.н.

Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ

ЮРИДИЧНА КЛІНІКА ЯК СОЦІАЛЬНО НЕОБХІДНА ФОРМА ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

Нині юридична клініка є актуальною сучасною формою юридичної освіти, яка вирішує навчальні та соціальні цілі.

Істотне значення має впровадження юридичних клінік у освітню, правозахисну та правопросвітницьку системи. Цьому сприяє функціонування національної асоціації юридичних клінік та її взаємодія з державними інституціями, що опікуються цими сферами, з асоціаціями вищих правничих навчальних закладів, з іноземними мережами клінік, з потенційними грантодавцями, які фінансово підтримують ті галузі, які мають відношення до діяльності юридичних клінік.

Прийнято вважати, що сам термін «юридична клініка» вперше з'явився в статті професора Георга Фроммгольда, яка була надрукована у 1900 році в одному з найавторитетніших на той час німецькому журналі «Німецька

юридична газета» [3, с. 3]. У цій статті німецький вчений запропонував створити клініки на юридичних факультетах, які були б подібні до клінік на медичних факультетах (в яких студенти під керівництвом викладачів не вирішують фіктивні чи застарілі юридичні справи, а «живі» справи) та формують основні умови, за яких клініка може працювати відповідним чином. У даній статті професор Фроммгольд також вказав на те, що визначення поняття «юридична клініка» як методу навчання, заснованого на вигаданих або запозичених юридичних справах, набуло популярності завдяки «такій видатній особистості у сфері юридичної освіти, як Адольф Штольцер», а Отто Фішер звертав увагу на необхідність порівняння медичної освіти з юридичною ще раніше [1, с. 146].

Досліджуючи розвиток ідеї функціонування юридичних клінік, прослідковується й практичне застосування під час підготовки юристів з метою отримання студентами-юристами практичних професійних навичок. Така, новітня на той час, система освіти отримала велику популярність в багатьох навчальних закладах світу.

Головним завданням цих правових клінік було надання безкоштовної юридичної допомоги малозабезпеченим суспільним верствам населення. У квітні 1934 року керівництво Університету Огайо запровадило на юридичному факультеті підготовчі курси з правової клінічної освіти, а з 1937 року стала обов'язковою участь всіх студентів у діяльності юридичної клініки цього університету, адже вони не мали права отримати диплом про завершення навчання без досвіду роботи у ній [5, с. 36-42].

У 50-60-х роках США, як і більшість розвинених країн Європи того часу, зіткнулися з проблемою масштабної економічної імміграції, в зв'язку з якою безробіття та зростання злочинності стали основними соціальними проблемами, а так і чинниками розширення обсягу адвокатської допомоги. Права осіб, які були менш захищеними як соціально, так і економічно, порушувалися державною адміністрацією, великими компаніями, житловими корпораціями, а отримати професійну юридичну допомогу такі люди не мали можливості через відсутність у адвокатів фінансової зацікавленості в її наданні. Як наслідок цих обставин й почав розвиватися клінічний рух, коли на базі юридичних навчальних закладів створювалися юридичні клініки, де безкоштовна правова допомога надавалась усім бажаючим. Передові юристи-практики та викладачі були в перших рядах соціальних реформаторів. Вони вважали, що необхідно внести у вивчення права соціальні аспекти. Саме тому в Школах права почали відкриватися юридичні клініки – освітні програми, в рамках яких студенти-юристи безкоштовно надавали правову допомогу тим,

хто був не в змозі оплатити послуги адвокатів, а приватні фонди почали підтримувати та стимулювати розвиток таких клінік фінансово, з причин необхідності розвитку потрібних практичних навичок у студентів та надання такої допомоги малозабезпеченим верствам населення та [2, с. 134].

Згодом юридична клінічна освіта здобуває масштабне розповсюдження в інших країнах світу (в тому числі і в Західній Європі), в яких приймаються спеціальні нормативно-правові акти для забезпечення відповідного функціонування юридичних клінік.

Наприклад, в Угорщині у 1968 році були внесені поправки в окремі розділи Кримінально-процесуального кодексу, зокрема, в частині, що стосується діяльності юридичних клінік, студентам було надано право представляти інтереси сторін судового процесу безпосередньо у суді. Потім юридичні клініки почали з'являтися у країнах Центральної та Східної Європи (Білорусія, Україна, Молдова), Середньої, Південної та Східної Азії (Грузія, Казахстан, Киргизстан), Латинської Америки та в Африці. Так, у 1978 році в Південно-Африканській республіці, саме завдяки підтримці розвитку клінічної освіти зі сторони Фонду Форда та Фонду братів Рокфеллерів була формально визнана університетом перша юридична клініка, а вже з 1989 року обов'язковою умовою було проходження практичної підготовки у юридичній клініці Вітвотерстендського університету всіма випускниками юридичного факультету.

На території Латинської Америки юридичні клініки діють протягом останніх двох десятиліть, проте, з огляду на недостатній контроль з боку професорів та практиків за діяльністю студентів, вони функціонують неякісно.

Клінічна освіта в Китаї також розвивалася швидкими темпами, зокрема, через створення у 2002 році Chinese Clinic Legal Educators Committee, в підпорядкуванні якого перебуває 13 юридичних клінік. Що ж стосується пострадянського простору, в тому числі й України, то повернення до питання організації та впровадження юридичної клінічної освіти відбулося в період з 1993 по 1997 роки за ініціативою юристів, які отримали можливість ознайомитись з досвідом викладання юридичних наук у зарубіжних країнах, особливо в США, а також на міжнародних колоквиумах і семінарах з цих питань, де вони краще пізнали роботу юридичних клінік на практиці та усвідомили їх значення у вирішенні завдяки їм певних соціальних проблем громадян та підготовці юристів зокрема [4, с. 17].

В Польщі на початку 90-х років XX ст. на базі Ягелонського університету в м. Кракові було відкрито першу в Європі юридичну клініку, а

вже у 1998 році курси юридичних клінік були включені до навчальної програми Варшавського університету. Ще в Польщі був прийнятий проект закону «Про студентські юридичні консультації».

у Німеччині спостерігається тенденція до поширення ідеології та нормативного врегулювання діяльності юридичних клінік за позитивним прикладом Польщі, що свідчить про можливість розповсюдження ідеї юридичної клінічної освіти від країн-сусідів без зусиль міжнародних фондів. У німецькій вищій освіті з 2012 року активно обговорюється проблема розгляду юридичної клінічної освіти як інструменту практичного спрямування навчання, прикладної студентської наукової роботи, формування у них навичок критичного мислення. До навчальних планів деяких німецьких університетів включено курс юридичної клінічної освіти. Наприклад, в університеті Фрайбурга читається тренінговий курс, що охоплює як загальні питання діяльності юридичних клінік, серед яких питання інтерв'ювання, етика консультанта та консультування клієнта, так і робота юридичної клініки у справах певних галузей [7, с. 241-246]. Ще однією особливістю розвитку німецьких студентських правничих клінік є перетворення їх у структури, які подібні до громадських організацій правничого спрямування. Однією з таких є Юридична клініка університету Кьольна, яка визначена авторитетною у справі захисту прав мігрантів. Дана клініка проводить спеціалізовану підготовку з цих питань не лише для своїх студентів, а й для персоналу громадських об'єднань та інших юридичних клінік [6].

Все більш важливими складовими для професії юриста стають мораль та етика. У в США, ФРН сформовані розвинуті системи суворої професійної відповідальності юристів, які в загальному активно впливають на зміст правової освіти.

На сьогоднішній день в США діє більше 240 юридичних закладів вищої освіти, які акредитовані американською Асоціацією юристів (ААЮ). Близько двох третин юридичних шкіл у США - приватні, а решта - публічні.

Сьогодні юристів у ФРН готують у 36 професійних вищих навчальних закладах та на 44 юридичних факультетах університетів. ЗВО переважно готують юристів-економістів. Майже всі вищі навчальні заклади у Німеччині державні. Єдиним приватним юридичним ЗВО Німеччини є вища юридична школа ім. Буцеріуса в Гамбурзі. Діяльність закладів вищої освіти ФРН контролюється та регулюється федеральним міністерством освіти та науки і відповідними міністерствами федеральних земель.

Одже, юридична клінічна освіта кожної країни має свої особливості, які передусім зумовлені запитамі суспільства конкретної країни, традиціями, що напрацьовані вищою школою та наявними ресурсами, як фінансовими так і людськими, які витрачаються для впровадження діяльності юридичних клінік у заклади освіти та правову систему допомоги вцілому.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко В. О. Юридична клініка: історія і визначення. Практика діяльності «юридичних клінік» України. 2004. № 1. С. 146.
2. Єлов В. Коли вуз готуватиме юристів, а не «випускників»? *Право України*. 2004. № 1. С. 134.
3. Лоджук М. Юридична клініка: від ідей професора Георга Фроммгольда до їх реалізації в сучасній Україні. *Юридичний вісник*. 2011. № 4. С. 3.
4. Нечипорук С. Історія юридичної клініки. Хрещатик. 1 жовтня 2008 р. № 177. С. 17.
5. Савелова Ю. М. Історико-правовий аспект виникнення та розвитку юридичної клінічної освіти // Малий і середній бізнес (право, держава економіка), 2013. № 1. С. 36-42.
6. Refugee Law Clinic Cologne. URL: <https://www.refugeelawcliniccologne.com/> (дата звернення: 18.04.2021).
7. Schubert A. Legal Clinics – Juristische Ausbildung mit Praxisbezug am Beispiel der Freiburg Legal Clinics und Pro Bono Studentische Rechtsberatung Freiburg e.V. / Andreas Schubert // *Ordnung der Wissenschaft*. 2014. № 4. S. 241–246.

Нескороджена Лариса Леонідівна, к.ю.н, доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права ФМТП, Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Україна позиціонує себе як соціальна держава та проголошує в ст. 3 Конституції України, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність,

недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Забезпечити людину різними благами (матеріальними та соціальними) покликана соціально орієнтована економіка, яка дозволить покращити якість життя людини, створити додаткові робочі місця, досягти стабільного економічного зростання та створити умови для розвитку соціально-відповідального бізнесу. Зазначені процеси потребують законодавчого регулювання та адекватного розуміння органами державної влади та місцевого самоврядування механізму розвитку та реалізації положень соціально-орієнтованої економіки.

Ще в 2008 році був розроблений законопроект про Концепцію соціальної держави Україна [1]. Ця концепція визначала поняття, принципи та завдання соціальної держави. Одним із головних завдань було визначено забезпечення соціальної орієнтації економіки; попередження та пом'якшення соціальних ризиків і негативних наслідків, пов'язаних з ринковими відносинами; проведення активної державної соціально-економічної політики; забезпечення безпеки, добробуту, соціального та людського розвитку; створення умов для реалізації конституційних прав і свобод людини; забезпечення рівних можливостей, гідного рівня та якості життя населення; соціальної активності та вільного розвитку особистості; досягнення соціальної стабільності в країні в інтересах кожного члена суспільства; забезпечення гармонізації відносин державних інститутів і суспільства.

Концепція мала бути як орієнтиром на шляху до реалізації положень щодо створення не лише соціальної держави, а й соціально орієнтованої економіки. Не дивлячись на те, що зазначена концепція прийнята не була, вона дала основні напрями щодо розвитку соціально орієнтованої економіки, а саме: визначення стандартів соціального захисту прав людини, гарантії щодо надання соціальних благ, спільна спрямованість соціальної держави та соціальної економіки, збереження людського, трудового та інтелектуального потенціалу та забезпечення їх розвитку тощо.

Законодавче забезпечення соціально орієнтованої економіки в Україні відбувається хоч і не швидкими, але впевненими кроками.

У 2000 році був прийнятий Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» [2], у якому зазначено, що основні державні соціальні гарантії встановлюються з метою забезпечення конституційного права громадян на достатній життєвий рівень. Цей закон визначив критерії державних соціальних нормативів в різних сферах, на основі яких відбувається забезпечення соціальних прав людини. На даний

час в Україні діє ціла низка законів, які передбачають соціальних захист різних верств населення. Це Закони України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», «Про пенсійне забезпечення», «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про соціальний захист дітей війни» та інші.. Крім законів є ще багато підзаконних нормативних актів, які регулюють питання надання певних соціальних пільг, допомог та субсидій. Разом з тим варто погодитися з думкою судді Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду Яном Берназюком, який пропонує законодавцю прийняти Кодекс соціального захисту [3]. У 2013 році на розгляд Верховної Ради України був поданий Соціальний кодекс України, який фактично узагальнив все законодавство щодо соціального захисту різних верств населення [4].

Але побудова соціально-орієнтованої економіки не може відбуватися лише зусиллями держави та влади. Правильна соціальна політика повинна орієнтуватися на підтримку позицій кожної окремо взятої людини: набуваючи самостійність і незалежність від опіки держави, громадянин перетворюється на вільну людину. В умовах зростання добробуту виправданим із соціального погляду є покладання на кожну окрему людину відповідальності за себе, за свою родину. Нарешті, чим багатше суспільство, тим менше людей потребує соціальних благ, що надаються державою [5].

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 66-р була схвалена Концепція реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року [6].

Кабінет Міністрів України визначив, що забезпечення в Україні сталого економічного зростання, інтеграційні процеси приєднання до ЄС, Організації економічного співробітництва та розвитку потребують запровадження сучасних механізмів взаємодії держави і бізнесу, а також бізнесу і суспільства, які дадуть змогу посилити взаємну відповідальність усіх учасників суспільного життя, створити умови для подальшого соціально-економічного розвитку держави та суспільства. Тому варто створити нормативно-правову базу та здійснити заходи для впровадження міжнародних стандартів ведення соціально відповідального бізнесу в

діяльність суб'єктів господарської діяльності для забезпечення сталого розвитку України та підвищення суспільного добробуту.

Беручи до уваги викладене, необхідно:

1. З метою уніфікації надання соціальних допомог, пільг та субсидій, забезпечення соціальних прав людини здійснити кодифікацію соціального законодавства та прийняти Кодекс соціального захисту.

2. З метою розвитку соціально орієнтованої економіки та для мотивації суб'єктів господарювання варто переглянути податкову політику, а саме розробити механізми щодо звільнення від сплати податків або зменшення розміру податку для суб'єктів господарювання, які створюють додаткові робочі місця чи допомагають малозабезпеченим людям.

Список використаних джерел:

1. Концепція соціальної держави Україна: Проект Закону України від 02.04.2008 № 2312 URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF1S800A.html
2. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 06.10.2000 року № 2017-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text>
3. Берназюк Я. Законодавство у сфері соціального захисту потребує кодифікації. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/118729-zakonodavstvo-u-sferi-sotsialnogo-zakhistu-potrebuye-kodifikatsiyi>
4. Соціальний кодекс України: Проект Закону України П від 15.02.2013 № 2311. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JG1S700I>
5. Економічні теорії суспільного добробуту й соціально-ринкової економіки. URL: https://studopedia.com.ua/1_130886_ekonomichni-teorii-susplnogo-dobrobutu-y-sotsialno-rinkovoyiekonomiki.html
6. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 66-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-%D1%80#Text>.

Пальчук П.М.,

доцент кафедри міжнародного,
цивільного та комерційного права
ФМТП

к.ю.н., доц.

Київський національний торговельно-
економічний університет, м. Київ

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ КОРПОРАТИВНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Розвиток суспільних відносин у світі та Україні на початку двадцятих років двадцять першого століття неможливо розглядати без врахування пандемії коронавірусної хвороби. Всі сегменти суспільного життя зазнали певного негативного впливу, що мало наслідком скорочення доходів держав та територіальних громад, окремих корпорацій та фізичних осіб, необхідності забезпечення належних умов охорони здоров'я фізичних осіб.

Держави та міжнародні організації в силу покладених на них обов'язків мають забезпечувати необхідну медичну, соціальну та іншу підтримку фізичним особам, які зазнали негативного впливу на здоров'я та життя у зв'язку з пандемією. Але поряд з цим, мінімізація негативних проявів пандемії це спільна проблема виключно усіх учасників суспільних відносин, а не тільки суб'єктів, які здійснюють публічні повноваження, зокрема держави Україна..

Поза сумнівом, всі учасники правовідносин прямо або опосередковано мають плив на розвиток економіки та соціальної сфери тощо. Тому цілком доцільно до суб'єктів, які є учасниками суспільних відносин та справляють значний вплив на їх розвиток слід віднести корпорації, які є учасниками господарських відносин та які представлені в усіх сферах економічної діяльності.

Корпоративний сектор економіки України на сьогодні представлений різними організаційно-правовими формами комерційних юридичних осіб (відповідно до Цивільного кодексу України – підприємницьких товариств) [1]. Корпорації як суб'єкти економічних відносин здійснюють свою діяльність з метою отримання прибутку для подальшого його перерозподілу між учасниками. Така мета є пріоритетною протягом всього існування корпорації (корпорацій), але для суспільства не менш важливою є не тільки бізнес-діяльність корпорації, а й інші прояви діяльності корпорації, особливо

в кризові періоди розвитку суспільства. До таких напрямів діяльності корпорацій доцільно віднести екологічну, освітню, культурну та соціальну складову.

Господарський кодекс України у ст. 5 закріплює основи правового господарського порядку в Україні, зокрема які становлять забезпечення державою захисту прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальної спрямованості економіки, недопущення використання власності на шкоду людині і суспільству [2].

Власне сутність поняття «корпоративний сектор економіки» законодавством не закріплений. Як близька правова конструкція може застосовуватися поняття «підприємство державного сектору економіки». У ст. 22 Господарського кодексу України визначено, що суб'єктами господарювання державного сектору економіки є суб'єкти, що діють на основі лише державної власності, а також суб'єкти, державна частка у статутному капіталі яких перевищує п'ятдесят відсотків чи становить величину, яка забезпечує державі право вирішального впливу на господарську діяльність цих суб'єктів.

Визначення категорії «корпоративний сектор економіки» можна вивести крізь призму поняття «корпоративні права», які закріплені в найзагальнішому значенні в ст. 167 Господарського кодексу України та інших актах законодавства. При цьому, потрібно взяти до уваги, що на діяльність будь-якої корпорації справляють вплив учасники (акціонери) такої корпорації та уповноважені органи державної влади. В цілому, це досить широке коло суб'єктів, і звичайно ступінь впливу на певну корпорацію у кожного учасника господарських відносин є різним. В найзагальнішому розумінні вони визнаються ст. 2 Господарського кодексу України учасниками господарських відносин, зокрема це суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності..

Отже, визначаючи сутність поняття корпоративний сектор економіки під ним слід розуміти коло осіб, які мають вплив на економічну діяльність корпорацій та пов'язаних з ним осіб, які прямо або опосередковано мають управлінські повноваження або повноваження контролю за такими корпораціями, які мають вплив на діяльність корпорацій, їх органів та посадових осіб в тому числі фінансовій, управлінській та інших сферах. До

таких суб'єктів слід віднести власне корпорації, власників корпоративних прав, органи та посадові особи корпорацій, трудові колективи тощо.

Корпоративний сектор економіки України на сьогодні представлений різними організаційно-правовими формами комерційних юридичних осіб та особливе місце в них займають акціонерні товариства та товариства з обмеженою відповідальністю. Якщо акціонерні товариства це в першу чергу корпорації із значною концентрацією капіталу, то товариства з обмеженою відповідальністю є найпопулярнішою організаційно-правовою формою корпорації в Україні. Створення перших корпорацій в Україні відбувалося при відсутності належного правового поля та відсутності належної правової культури учасників корпоративних правовідносин. Проте в умовах сьогодення корпорація може бути успішною не тільки коли є економічно ефективною, але яка здійснює діяльність, яка може розглядатися як соціально-орієнтована, суспільно-корисна.

В умовах викликів державі та суспільству, які пов'язані із пандемією сфера соціального спрямування діяльності корпоративного сектору економіки в Україні має бути багатовекторним. Зокрема в запровадженні європейських стандартів діяльності корпорацій, які мають ставити метою не тільки максимальне отримання прибутку, а також мають виконувати певну соціальну функцію.

Зокрема, на думку І.В. Лукач юридичними напрямками соціальної корпоративної відповідальності є забезпечення максималізації прибутку корпорації, учасників корпорації, посадових осіб органів корпоративного управління, працівників; додержання прав усіх стейкхолдерів (міноритаріїв, кредиторів, конкурентів, працівників, держави та суспільства); дотримання екологічних, технічних та соціальних стандартів; запровадження інновацій в економіці; сплата податків та інших обов'язкових платежів [3, с. 69].

Успішна корпорація при провадженні господарської діяльності має запроваджувати європейські стандарти корпоративної відповідальності та відповідні екологічні, соціальні й інші стандарти в інтересах суспільства та окремих її членів. Зокрема в умовах викликів суспільства соціально-орієнтована корпорація має здійснювати заходи, які з однієї сторони дозволять корпорації не втратити позицій на ринку, наприклад не зменшувати обсяги реалізації продукції, виконувати попередні обсяги робіт або надавати попередній обсяг послуг. З іншої сторони така корпорація може здійснювати заходи щодо підтримки певної категорії осіб, які потребують соціальної підтримки у всіх її проявах. На сьогодні досить невелике коло корпорацій спроможні забезпечувати реалізацію соціальних стандартів у

своїй діяльності та підтримують певні соціальні проекти через певні благодійні (волонтерські) організації.

Щодо більшості корпорацій, то пандемія коронавірусної хвороби досить негативно відобразилося на їх діяльності, що мало наслідком зменшення прибутків. В свою чергу, це обумовило зміни в організації провадження господарської діяльності, потребувало перегляд напрямку розвитку корпорацій. Проте не менш важливим для власників корпоративних прав та корпорацій має бути збереження не тільки активів корпорації, а й збереження кількості робочих місць на підприємстві, відсутність звільнень працівників без належної правової підстави, дотримання їх соціальних гарантій.

Реалізуючи таку стратегію власники корпоративних прав та органи управління корпорації мають розглядати не тільки свої власні інтереси, а й інтереси кожного учасника правовідносин, особливо щодо тих суб'єктів, які в силу незалежних від таких фізичних осіб обставин стали соціально незахищеними або вразливими.

Цілком обґрунтовано, що забезпечуючи розвиток корпоративного сектору економіки та кожної корпорації власники корпоративних прав та інші учасники корпоративних правовідносин мають забезпечувати захист своїх власних економічних та інших інтересів. Але в умовах відкритого, демократичного та соціально-орієнтованого суспільства корпорація, яка запроваджує стандарти країн Європейського Союзу або інших країн з високим розвитком економіки не може не запроваджувати високі соціальні стандарти в своїй діяльності. Такі стандарти в Україні в певній мірі імплементовані в чинне законодавство, зокрема щодо спеціальних умов припинення трудових відносин із соціально незахищеними категоріями працівників, створення для них робочих місць тощо. Проте все більше українських компаній закріплюють соціальні цілі корпорації в власних кодексах корпоративного управління та забезпечують їх дотримання.

Ще одним із проявів запровадження європейських, в тому числі соціальних стандартів у діяльності корпорацій є фінансова та інша підтримка певних благодійних (волонтерських) проектів, власне провадження благодійної діяльності корпораціями або створеним ними структурами. Зокрема крізь призму кризи у світі це підтримка наукових досліджень в медичній та супутніх сферах діяльності, підтримка діяльності медичних працівників і медичних закладів в цілому, що має широку практику в Україні.

Поряд з цим на сьогодні в Україні залишається актуальним питанням власне підтримка державою корпорацій, які здійснювали діяльність за тими напрямками, які в умовах карантинних обмежень не могли здійснюватися в цілому або здійснювали її частково. Тому залишається необхідним запровадження додаткових заходів, які стимулюють підтримку тих корпорацій (підприємницьких товариств, комерційних юридичних осіб) державою або територіальними громадами, які в умовах карантинних обмежень не могли в повній мірі здійснювати господарську діяльність з причин, за які вони не відповідають, а ці причини усунути або передбачити було неможливо.

Як підсумок цілком обґрунтованим та доцільним є підтримка учасників корпоративного сектору економіки, якщо вони забезпечують економічно, організаційно діяльність суб'єктів, які борються з пандемією. Це може мати вираз у наданні податкових пільг, зарахування сум благодійної допомоги в рахунок сплачених податків тощо.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. (дата звернення: 20.04.2021).
2. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>. (дата звернення : 20.04.2021 р.)
3. Лукач І.В. Корпоративна соціальна відповідальність як основа розвитку сучасного корпоративного права. *Право і суспільство*. 2015. № 5. С. 67-73.

Погарченко Т. В.,

доцент кафедри міжнародного,
цивільного та комерційного права
ФМТП, к.ю.н.,

Київський національний торговельно-
економічний університет, м. Київ

СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ

Пандемія змусила весь світ пристосовуватися до життя в нових умовах. За останній рік спостерігається стрімкий та всеохоплюючий розвиток

процесу електронних комунікацій в українському суспільстві, що стає передумовою для цифровізації усіх аспектів соціальної діяльності. Цей процес розпочався в Україні ще до 2020 року, але почав стрімко впроваджуватися саме під час коронакризи. По суті, пандемія COVID-19 прискорила трансформацію сфери надання послуг громадянам та державних процесів.

У зв'язку з цим, ідея створення єдиного інформаційного простору у соціальній сфері, тобто сукупності баз даних, способів їх ведення і використання, інформаційно-телекомунікаційних систем та мереж, що забезпечують інформаційну взаємодію всіх суб'єктів, стає наразі все більш актуальною, хоча і дискутується у науковому колі вже тривалий час.

Ще у 1998 році в Україні була введена в дію Національна програма інформатизації. Передбачалось, що головною метою Національної програми інформатизації є створення необхідних умов для забезпечення громадян та суспільства своєчасною, достовірною та повною інформацією шляхом широкого використання інформаційних технологій, забезпечення інформаційної безпеки держави [1].

Як зазначив Прем'єр-міністр Денис Шмигаль 2 лютого 2021 року під час п'ятої зустрічі публічного обговорення проєкту Національної економічної стратегії-2030: «Цифровізація стане платформою, яка дасть поштовх для розвитку всіх секторів економіки, створюючи нові сегменти, робочі місця та цілі нові галузі». А також він зауважив, що «цифрова економіка — драйвер економічного розвитку у XXI ст., і за розрахунками Центру економічного відновлення, реалізація ініціатив за напрямком цифрової економіки та інформаційно-комп'ютерних технологій може принести економіці України до 110 млрд дол. за 10 років» [5].

У 2020 році Україна вперше взяла участь в європейському рейтингу відкритих даних Open Data Maturity Report, та одразу посіла 17 місце, увійшовши до переліку країн, що швидко розвиваються (Fast-trackers). Кабінет міністрів України на засіданні 3 березня прийняв постанову, якою розширив перелік обов'язкових до публікації наборів даних. На думку віцепрем'єр-міністра – міністра цифрової трансформації Михайла Федорова, таке рішення уряду допоможе Україні стати на декілька щаблів вище у сфері відкритих даних. Він нагадав, що одна із головних цілей Мінцифри – за 3 роки потрапити в топ країн, які знаходяться у цій сфері і є її лідерами. А також він проінформував про запуск 94 проєктів цифрової трансформації у сферах освіти, охорони здоров'я, юстиції, економіки та торгівлі, енергетики, інфраструктури тощо. Перелік цих 94 проєктів цифрової трансформації

Кабінет Міністрів затвердив 17 лютого 2021 року. Стратегія є відображенням всієї діяльності уряду та містить чіткі плани її цифровізації – переходу на сучасні, прозорі та автоматизовані правила. Серед проєктів цифрової трансформації на наступні три роки: е-нотаріат, е-майно, е-містобудування, е-школа, е-соцзахист, е-міграція, е-лікарня, е-дозвіл тощо. Очікується, що українці особисто зможуть контролювати прозорість системи та спостерігати за реалізацією проєктів у режимі реального часу. Для цього Міністерство цифрової трансформації запускає публічний каталог з описом кожного проєкту, чітко визначеними дедлайнами та відповідальними за процеси [2].

14 квітня 2021 р. Уряд затвердив Положення про Єдину інформаційну систему соціальної сфери, що є важливим кроком на шляху практичної реалізації Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери. Положення про систему окреслює всі аспекти створення та функціонування єдиного інформаційного середовища у соціальній сфері. Зокрема, визначено структуру, функціонал та джерела наповнення відомостями та даними системи, регламентовано порядок її адміністрування, інформаційної взаємодії з іншими державними інформаційними системами та реєстрами. Врегульовано питання захисту інформації, насамперед, персональних даних, а також питання захисту інтересів держави в процесі створення та функціонування системи.

Таким чином створюється належне правове підґрунтя для забезпечення процесу цифровізації соціальної сфери. Основними напрямками впровадження Єдиної інформаційної системи соціальної сфери є:

1. Створення в Україні Єдиного соціального реєстру, в якому зібрана інформація про всіх отримувачів соціальних виплат, пільг та будь-яких інших видів соціальної підтримки.

2. Завдяки Реєстру практично унеможливлюються будь-які зловживання при наданні громадянам соціального захисту, соціальні видатки держави стають цілком прозорими і контрольованими. Це забезпечить централізовані інформаційні підсистеми «Соціальний бюджет» та «Соціальне казначейство», які також створюються в рамках системи.

3. Повна автоматизація усіх ділових процесів, пов'язаних із наданням будь-яких видів соціальної підтримки. Це означає, що у соціальній сфері не лишається місця помилкам через так званий «людський фактор» та нівелюються корупційні ризики.

Крім того, система дозволить перехід соціальної сфери на електронний документообіг. У цифровий формат будуть переведені усі наявні паперові документи, що використовуються для надання соціального захисту. Для

цього в системі створюється спеціальна підсистема ретроконверсії, завдяки якій в електронну форму будуть переведені архіви соціальних інституцій.

І мабуть, найголовніше – значне спрощення і скорочення у часі процесу одержання соціальних виплат та послуг для громадян. При цьому можна буде вирішити усі пов'язані із цим питання, навіть не виходячи з дому. Для цього передбачено інтеграцію системи із Порталом Дія [6].

Проте, не зважаючи на суттєві зміни в інформаційно-інфраструктурній сфері нашої держави, все ще є велика кількість соціальних об'єктів, у тому числі медичних та навчальних закладів у невеликих населених пунктах, що залишаються без належного оснащення та без широкосмугового підключення до мережі Інтернет. Таким чином, значна кількість громадян України позбавлена доступу до державних електронних послуг, а також медичного обслуговування первинної ланки, яка після реформування передбачає активне використання сучасних методів діагностики та дистанційного консультування з використанням інформаційно-комунікаційних засобів.

Так, Міністерство цифрової трансформації України повідомляє, що згідно з дослідженням, проведеним Київським міжнародним інститутом соціології, впродовж 2020 року понад половина громадян (53%) скористалися щонайменше однією цифровою послугою. Хоча це дослідження проводилося у вересні 2020 року, але все-таки можемо бачити зростання попиту на такі послуги і скоріш за все саме через пандемію COVID-19.

Згідно з результатами цього дослідження, серед найпопулярніших цифрових послуг в Україні — отримання паспортів та інші контакти з Державною міграційною службою. Цими послугами скористалися 15% респондентів. Також 13% користувалися застосунком чи порталом Дія і стільки ж українців використовували електронні державні послуги з отримання субсидій, пільг та соціальних виплат. Серед популярних е-послуг ті, що стосуються особистого транспорту (водійське посвідчення, продаж авто і т.д.) – 12% та пенсійного забезпечення – 11%. Українці також назвали сфери, які потребують вдосконалення електронних послуг. Серед них – комунальні послуги, оформлення та отримання пенсій, медичні послуги, ведення малого бізнесу, отримання соціальної допомоги та інші.

З тих 47% респондентів, які не користувалися електронними послугами за останній рік, майже чверть зізналися, що їм бракує навичок для цього. Кожен п'ятий опитаний – 21% – не користувався онлайн-послугами через відсутність інтернету, деякі причиною назвали недовіру до електронних послуг [4].

Для покращення цих показників і вирішення проблем щодо цифровізації соціальної сфери, держава запроваджує різні проєкти. Зокрема, активно працює з громадянами, особливо людьми поважного віку, в межах проєкту «Дія. Цифрова освіта», що, в свою чергу, підвищить рівень цифрової грамотності та зміцнить довіру до рішень Міністерства цифрової трансформації України й уряду загалом. Зрештою, це дозволить громадянам зручно й комфортно отримувати медичні послуги онлайн, сплачувати комунальні платежі, оформлювати субсидії чи соціальні виплати онлайн тощо.

Крім того, наразі триває попередній етап проєкту «Інтернет-субвенція», запроваджений Міністерством цифрової трансформації України.

Так, воно повідомляє, що станом на 26 квітня 2021 р. отримано 734 заявки на підключення до оптичного інтернету близько 11 тис. об'єктів соціальної інфраструктури в майже 4,5 тис. сіл. При цьому, фахівці Мінцифри також виявили і 2 типові проблеми під час подання попередніх заявок головами громад, які вказують: села, яким вже доступний оптичний інтернет і зовелику потребу у фінансуванні.

Тому Міністерство попереджає голів громад, що знає про реальну вартість послуги підключення різних населених пунктів в усіх регіонах України, бо цю інформацію попередньо було отримано від провайдерів. І різниця між їхньою вартістю і запитом голів громад наразі становить близько 300 млн грн. Для порівняння: на весь зазначений проєкт у державному бюджеті закладені 500 млн грн. [3].

Отже, сутність цифрової трансформації полягає у спрощенні рутинних процесів шляхом їх автоматизації. Цифровізація соціальної сфери – національний проєкт для покращення якості надання соціальної підтримки громадянам. Враховуючи, що в інформаційному суспільстві ключового значення набувають інформація, доступ до ресурсів, технологій та загальна обізнаність громадян, а також наявність техніко-технологічного забезпечення, то одним з основних інформаційних прав громадян є право на доступ до інформації і право на відсутність дискримінації в інформаційній сфері.

Однак, не зважаючи на значні зрушення в інформаційно-інфраструктурній сфері нашої держави, цифровізації країни та впровадження нових технологій, на сьогодні в Україні все ще спостерігається таке явище як інформаційна нерівність. Крім того, стає зрозумілим, що недотримання прав в інформаційній сфері призводить до порушення функціонування інших

важливих сфер життя суспільства, що тягне за собою порушення основоположних прав людини в Україні.

Ці зміни можна також розглядати і як можливості, що поруч із загрозами створюють виклики, через подолання яких відбувається прогрес. Тому необхідно якісне правове регулювання усіх соціальних комунікацій, що зазнають цифровізації, при цьому, потрібно врахувати забезпечення свободи вибору громадянам, які не сприймають цифровізації, якщо це стосується їхніх особистих прав та свобод.

Список використаних джерел:

1. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 4 лютого 1998 року № 74/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-vr#Text> (дата звернення: 26.04.2021).

2. В Україні відкриють понад 100 держреєстрів - що додали в новий список. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3201558-v-ukraini-vidkriut-ponad-100-derzreestriv-so-dodali-v-novij-spisok.html> (дата звернення: 26.04.2021).

3. Мінцифра отримала понад 700 попередніх заявок від громад, які претендують на інтернет-субвенцію. Офіційний сайт Міністерства цифрової трансформації України. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/mintsifra-otrimala-ponad-700-poperednikh-zayavok-vid-gromad-yaki-pretenduyut-na-internet-subventsuyu> (дата звернення: 26.04.2021).

4. Результати дослідження, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології на замовлення ПРООН, Міністерства цифрової трансформації України та Посольства Швеції в Україні. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/kozhen-drugiy-ukrainets-skoristavsya-shchonaymenshe-odnieyu-e-poslugoyu-protyagom-2020-roku-doslidzhennya> (дата звернення: 26.04.2021).

5. Цифровізація економіки сприятиме розвитку всіх галузей — Шмигаль. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3183466-cifrovizacia-ekonomiki-spriatime-rozvitku-vsih-galujej-smigal.html> (дата звернення: 26.04.2021).

6. Цифровізація соціальної сфери - національний проект для покращення якості надання соціальної підтримки громадянам. Офіційний сайт Міністерства цифрової трансформації України. <https://www.msp.gov.ua/news/19898.html> (дата звернення: 26.04.2021).

Пожидаєва Марія Анатоліївна

доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри фінансового права
Навчально-наукового інституту
«Юридичний інститут Державного
вищого навчального закладу
«Київський національний
економічний університет імені
Вадима Гетьмана»

Галенко Тетяна Миколаївна

студентка 1 курсу магістратури
Навчально-наукового інституту
«Юридичний інститут Державного
вищого навчального закладу
«Київський національний
економічний університет імені
Вадима Гетьмана»

ПРАВОВІ ЗАХОДИ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ У ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМАХ В УКРАЇНІ

Безпека платежів та захист платіжної інформації, а також надійні заходи їх забезпечення є фундаментом довіри користувачів до платіжних систем [1, с. 66]. Розвиток інформаційних технологій зумовлює удосконалення інформаційної безпеки у сфері суспільних відносин, що виникають з приводу переказу коштів. Варто відзначити, що з 9 травня 2018 року згідно з п. 6 ч. 2 ст. 8 Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 05.10.2017 Національний банк України (далі – НБУ) як регулятор визначає порядок, вимоги та заходи із забезпечення кіберзахисту та інформаційної безпеки у банківській системі України та для суб'єктів переказу коштів. Отже, систему інформаційної безпеки у даній сфері складають діяльність НБУ та інших суб'єктів, які безпосередньо здійснюють у межах своєї компетенції заходи із забезпечення інформаційної безпеки, а також взаємопов'язані заходи політичного, науково-технічного, інформаційного, освітнього, організаційного, правового, правоохоронного інженерно-технічного характеру, заходи криптографічного і технічного захисту інформаційних ресурсів тощо.

Важливою складовою належного функціонування та надійності платіжних систем, захисту прав їх користувачів, які надають власні персональні дані та іншу інформацію, необхідну для здійснення переказу коштів, є захист інформації. Система захисту інформації включає програмно-технічні, нормативно-правові та адміністративно-організаційні засоби, що є необхідним та одним із основних елементів платіжної системи України [2, с. 11]. Відповідно до п. 38.1 та п. 38.4 ст. 38 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» від 05.04.2001 система захисту інформації повинна забезпечувати безперервний захист інформації щодо переказу коштів на усіх етапах її формування, обробки, передачі та зберігання.

Одними з головних складових у системі захисту інформації на всіх етапах переказу коштів можна вважати правові заходи із забезпечення захисту інформації у платіжних системах. Адже вони встановлюють єдині правові норми та стандарти, яких необхідно дотримуватись суб'єктам відносин у сфері переказу коштів. Однак, треба зауважити, що наявність тільки правових заходів не може гарантувати повну захищеність інформації, вони мають діяти у комплексі з іншими видами заходів захисту: адміністративними, технічними, програмно-технологічними, фізичними, морально-етичними тощо.

На нашу думку, до правових заходів із забезпечення захисту інформації у платіжних системах належать:

- прийняття загальнообов'язкових нормативно-правових актів як з питань інформаційної безпеки взагалі, так і діяльності платіжних систем та переказу коштів зокрема (наприклад, закони України, підзаконні нормативно-правові акти НБУ);

- затвердження локальних нормативно-правових актів у вигляді правил платіжних систем, які регламентують правила роботи з платіжною інформацією, що обробляється, накопичується, передається та зберігається у тій чи іншій платіжній системі, а також встановлюють відповідальність за порушення цих правил;

- забезпечення керівними органами платіжної організації відповідності системи захисту інформації у платіжній системі законодавству України;

- несення працівниками надавачів платіжних послуг відповідальності за неналежне використання та зберігання засобів захисту інформації, що використовуються під час виконання платіжних операцій, а також за розголошення персональних даних користувачів та інформації, яка може

бути віднесена до банківської таємниці та таємниці надавача платіжних послуг;

- здійснення оверсайта (нагляду) НБУ за дотриманням надавачами платіжних послуг вимог законодавства України з питань діяльності платіжних систем та переказу коштів, а також у разі виявленні його порушень застосування заходів впливу, передбачених законодавством у встановленому порядку.

Поряд з викладеним вище пп. 9.2.1. п. 9.2 ст. 9 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» встановлено обов'язкове закріплення системи захисту інформації у правилах платіжної системи. Вітчизняний та зарубіжний досвід свідчать, що для гарантування безперервного і стабільного функціонування платіжних систем центральним банкам необхідно здійснювати оверсайт (нагляд) платіжних систем [3, с. 454]. Крім того, згідно з вимогами платіжних систем спеціалісти з питань безпеки платіжних організацій мають проходити навчання щодо новітніх засобів шахрайства в сфері інформаційних технологій, а також ознайомлюватись із методиками боротьби з ними [4, с. 107].

З огляду на активний розвиток електронного переказу коштів та подальшого приведення законодавства України про платіжні системи у відповідність до права Європейського Союзу (далі – ЄС), ураховуючи масовий перехід користувачів на онлайн платежі через карантинні обмеження, одним з пріоритетів для НБУ має бути максимальне убезпечення платіжних систем та їх користувачів від можливих загроз інформаційній безпеці. На жаль, до сьогодні НБУ так і не затвердив розроблений ним проєкт постанови «Про затвердження Положення про захист інформації та кіберзахист в платіжних системах» [5].

Серед основних новацій, запропонованих державним регулятором у зазначеному вище проєкті, можна виокремити такі:

- встановлення вимог до використання засобів захисту інформації;
- визначення чіткого порядку дій при виявленні кібератак, що знижують надійність функціонування платіжних систем;
- створення передумов для мінімізації кількості шахрайських операцій, інцидентів інформаційної безпеки та кіберінцидентів у сфері переказу коштів;
- запобігання порушенню безперервності діяльності суб'єктів переказу коштів [6].

На підставі аналізу пп. 13 п. 3, п. 4, п. 6 проєкту постанови [5] слід зауважити, що нові вимоги будуть поширюватися на платіжні організації

платіжних систем, створених резидентами, операторів послуг платіжної інфраструктури та учасників-резидентів платіжних систем, створених резидентами та нерезидентами. У той же час, ці вимоги не будуть діяти на платіжні системи, створені НБУ. На нашу думку, до передбаченого переліку варто було б додати і ці платіжні системи. Оскільки питання захисту інформації є загальноважливим та не потребує окремого закріплення у спеціальному нормативно-правовому акті НБУ для платіжних систем, створених центральним банком. Захист інформації повинно бути забезпечено всіма платіжними організаціями, незалежно від їх правового статусу.

Таким чином, з прийняттям вказаної вище постанови НБУ встановить чіткі вимоги до суб'єктів платіжного ринку, зокрема щодо побудови системи захисту інформації та кібербезпеки. Усе це в цілому підвищить рівень захисту як платіжних систем, так і користувачів платіжних послуг. Тому важливим є якнайшвидше Правлінню НБУ затвердити дану постанову.

Також згідно з Угодою про асоціацію з ЄС Україна взяла на себе зобов'язання щодо імплементації відповідних актів законодавства ЄС у платіжній сфері. Нині здійснюються кроки щодо внесення суттєвих змін до національного законодавства, що полягають у прийнятті нового закону про платіжні послуги. У першому читанні було прийнято проєкт Закону «Про платіжні послуги» № 4364 [7]. Зокрема, глави 7 та 8 даного законопроєкту присвячені правовому забезпеченню управління ризиками безпеки та захисту інформації під час виконання платіжних операцій відповідно.

У разі прийняття цього нормативно-правового акту надавачі платіжних послуг будуть зобов'язані повідомляти НБУ в установленому ним порядку про істотні операційні інциденти, кіберінциденти та інциденти безпеки, що пов'язані з наданням такими суб'єктами платіжних послуг (виконанням платіжних операцій) (див. ч. 2 ст. 67 законопроєкту). На наш погляд, такі зміни є позитивними. Тому що чинний закон встановлює лише обов'язок суб'єктів переказу повідомляти платіжну організацію відповідної платіжної системи про випадки порушення вимог захисту інформації.

Варто зазначити, що ч. 1 ст. 68 законопроєкту передбачено обов'язок надавачів платіжних послуг запроваджувати систему безперервного захисту інформації щодо виконання платіжних операцій та персоналізованих облікових даних на всіх етапах її формування, оброблення, передавання та зберігання. Дана норма є удосконаленою в порівнянні з чинною ст. 38 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні». У той же час, між ч. 1 та ч. 2 ст. 68 законопроєкту існують їх неузгодженості щодо єдиної класифікації етапів проходження інформації, на яких має забезпечуватись її

безперервний захист під час здійснення платіжних операцій. А саме: у ч. 1 ст. 68 даного проєкту вказуються такі етапи, як формування, оброблення, передавання та зберігання інформації, тоді, як у ч. 2 цієї ж статті – етапи оброблення, накопичення, зберігання та передавання інформації [7].

Таким чином, можна констатувати узагальнюючий позитивний факт, що в цілому проаналізовані проєкти нормативно-правових актів на предмет забезпечення захисту інформації у платіжних системах передбачають підвищення рівня безпеки платіжних операцій, у тому числі необхідності використання постачальниками платіжних послуг посиленої автентифікації користувачів у визначених законом випадках. Завдяки створенню ефективно дієвої системи захисту інформації під час переказу коштів, миттєва онлайн оплата товарів і послуг є безпечною та надійною.

Список використаних джерел:

1. Пожидаєва М. А. Захист інформації в платіжних системах: стандарти ЄС та стан їх дотримання в Україні. *Теорія та практика адаптації законодавства України до законодавства ЄС*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 8 червня 2018 р.) / за ред. проф. Р. С. Мельника, відпов. ред. Л. Ю. Малюга. Київ: Вид. дім «Гельветика», 2018. С. 64–66.
2. Кушнерьов О. С., Доценко Т. В. Платіжні системи: конспект лекцій. Суми: Сумський державний університет, 2020. – 268 с.
3. Руцишин Н.М., Костак З.Р. Платіжна система України та безпека її функціонування. *Вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського*. 2017. Вип. 19. С. 452-456. URL: <http://global-national.in.ua/archive/19-2017/88.pdf> (дата звернення: 31.03.2020).
4. Іщук Г. Забезпечення безпеки даних карткових платіжних систем при проведенні платіжних операцій. *Наукові записки Українського науково-дослідного інституту зв'язку*. 2014. № 2. С. 106–111. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzundiz_2014_2_20 (дата звернення: 31.03.2020).
5. Про затвердження Положення про захист інформації та кіберзахист в платіжних системах: проєкт постанови Правління Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Project_of_resolution_11082020.pdf?v=4 (дата звернення: 31.03.2021).
6. Рівень інформаційної безпеки та кіберзахист у сфері переказу коштів планується підвищити. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/riven-informatsiynoyi-bezpeki-ta-kiberzahist-u-sferi-perekazu-koshtiv-planuyetsya-pidvischiti> (дата звернення: 31.03.2021).

7. Про платіжні послуги: проєкт Закону України від 12.11.2020 № 4364.
 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70412 (дата
 звернення: 31.03.2021).

Пожидаєва Марія Анатоліївна

доктор юридичних наук, доцент,
 доцент кафедри фінансового права
 Навчально-наукового інституту
 «Юридичний інститут Державного
 вищого навчального закладу
 «Київський національний економічний
 університет імені Вадима Гетьмана»

Руда Вікторія Олегівна

студентка 1 курсу магістратури
 Навчально-наукового інституту
 «Юридичний інститут Державного
 вищого навчального закладу
 «Київський національний економічний
 університет імені Вадима Гетьмана»

ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБІГУ ЦИФРОВОЇ ВАЛЮТИ (Е-ГРИВНІ) НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

Впровадження інновацій у галузі фінансів, зменшення частки обігу готівки, поява нових платіжних сервісів і технологій, прагнення зробити розрахунки більш прозорими, зручними та швидкими зумовили дослідження центральними банками багатьох країн, у тому числі Національним банком України (далі – НБУ), можливості випуску ними власної цифрової валюти (далі – ЦВЦБ) та варіантів її використання. ЦВЦБ розглядається як цифрова форма існуючих фіатних грошей та законний платіжний засіб [1].

Як відомо, гроші є мірою цінності, засобами платежу, обігу, збереження і накопичення цінностей. Відповідно досліджується можливість використання ЦВЦБ за одним або кількома напрямками: як цифрового еквівалента готівки; як інструменту міжбанківських розрахунків; як інструменту монетарної політики; як еквівалента рахунку, відкритого в центральному банку. Відмінності технологій і напрямів використання ЦВЦБ зумовлюються особливостями розвитку фінансового сектору та потребами

споживачів різних країн. У сучасних умовах розвитку цифрових активів можливості випуску власних цифрових валют досліджують 86% центральних банків [2]. Очікується, що Китай стане першою великою економікою, що запусить свою ЦВЦБ спочатку для роздрібних платежів у кількох містах, а на наступних етапах – для «оптових» розрахунків і транскордонних платежів. Центральний банк Багамських островів ще восени 2020 року випустив власну цифрову валюту Sand Dollar для роздрібних платежів [3]. За повідомленням голови Європейського центрального банку Крістін Лагард, даною установою також вивчається можливість запуску цифрової валюти центробанку у межах терміну до чотирьох років. І центральні банки Швеції, Японії та інших зарубіжних країн проводять дослідницькі проєкти щодо запровадження ЦВЦБ [2; 4; 5].

НБУ ще в 2016 році розпочав вивчення можливості емісії ЦВЦБ (Е-гривні) як альтернативного засобу для здійснення фізичними особами миттєвих платежів на невеликі суми. Для дослідження було обрано напрям «ЦВЦБ як еквівалент готівки». Згідно з цим напрямом Е-гривня є цифровою формою грошей, що випускається НБУ; національною цифровою валютою; фіатними грошима; має обмінюватися без обмежень на готівкові та безготівкові кошти у співвідношенні 1:1; є засобом платежу та не є дохідним інструментом (засобом накопичення). Розглядалася можливість випуску ідентифікованої та анонімною (не є пріоритетною) Е-гривні за централізованою чи децентралізованою моделлю В останньому випадку емісія цифрової валюти здійснюватиметься не НБУ, а учасниками платіжного ринку під контролем регулятора [1]. Ще на початку 2020 року на міжнародній конференції «Цифрові валюти центральних банків: нові можливості для платежів» було наголошено на тому, що «уже не стоїть питання про те, бути цифровій валюті чи ні. Це – вже даність. Питання лише в тому, хто, як і коли буде її створювати» [6].

Враховуючи зазначене вище, упровадження та використання ЦВЦБ (Е-гривні) в нашій країні потребує чіткого законодавчого забезпечення. Передусім, на НБУ має бути законодавчо покладено функції емісії власної цифрової валюти. Наприклад, у ч. 1 ст. 7 Закону України «Про Національний банк України» передбачити відповідний пункт про закріплення за НБУ визначення порядку емісії власних цифрових грошей. Та визнати ЦВЦБ законним платіжним засобом на території України для проведення розрахунків виключно у випадках, установлених чинним законодавством шляхом внесення певних змін до ч. 1 ст. 5 Закону України «Про валюту і валютні операції».

Слід зазначити, що 19.02.2021 парламентом нашої держави прийнято в першому читанні проєкт Закону України «Про платіжні послуги» (реєстр. № 4364), серед основних положень якого пропонується закріпити загальні засади випуску та використання цифрових грошей НБУ в Україні [7]. Згідно з п. 90 ст. 1 та ст. 63 цього законопроєкту цифрові гроші НБУ – це електронна форма грошової одиниці України, емітентом якої є НБУ. Передбачено такі основні засади випуску та використання цифрових грошей НБУ в Україні: 1) існують лише в безготівковій формі (ч. 2 ст. 3); 2) використовуються фізичними і юридичними особами для проведення платіжних операцій та розрахунків виключно у випадках, передбачених законодавством України та/або нормативно-правовими актами НБУ (ч. 5 ст. 3); 3) виконання платіжних операцій із цифровими грошима здійснюється відповідно до правил, визначених НБУ (ч. 1 ст. 47); 4) порядок випуску, зберігання та погашення цифрових грошей, а також особливості виконання платіжних операцій із їх застосуванням визначаються нормативно-правовими актами НБУ (ч. 2 ст. 63) [7].

Варто зауважити, що використання ЦВЦБ за тим чи іншим напрямом потребує детального правового врегулювання. Як указано в аналітичній записці за результатами пілотного проєкту НБУ «Е-гривня», при використанні ЦВЦБ для міжбанківських розрахунків слід визначити критерії участі банків та процедуру роботи; у разі використання ЦВЦБ як інструменту монетарної політики – можливість і критерії зміни відсоткової ставки, а як еквівалента рахунку, відкритого в НБУ – рівень дотримання конфіденційності. У випадку використання ЦВЦБ як еквівалента готівки необхідно нормативно нівелювати ризики, пов'язані з анонімністю цифрової форми грошей (передусім питання протидії відмиванню коштів, одержаних злочинним шляхом), вирішити питання оподаткування, лімітів на операції тощо [1].

Перевагами ЦВЦБ можна вважати простоту використання, безпечність (погашення і розрахунки гарантуються НБУ), швидке отримання статусу користувача цифровими грошима НБУ, швидкість самих розрахунків; можливість економії на банківській комісії тощо [1; 8]. Разом із тим, на думку фахівців, масовий перехід українців на цифрові гроші НБУ може спричинити втрату банками частини клієнтської бази, комісійних доходів від проведення операцій і гривневої ліквідності: банки зазнають збитків у розмірі 25 млрд грн в разі, якщо українці хоча б на 20% скоротять використання пластикових карт, а якщо українці використовуватимуть

цифрові гроші НБУ замість готівки, то обсяг паперових грошей скоротиться мінімум на 15% (приблизно 52 млрд грн)) [8].

З огляду на переваги ЦВЦБ та можливі ризики її впровадження, Рада НБУ рішенням від 26.05.2020 № 13-д рекомендувала Правлінню НБУ провести більш масштабний проєкт для оцінки системних ефектів монетарної політики, фінансової стабільності, трансформації бізнес-моделей банків, поведінки учасників платіжного ринку, надійності технічних рішень; здійснити аналіз впливу Е-гривні на діяльність банків та наслідків для монетарної політики та фінансової стабільності тощо [9].

Таким чином, для мінімізації транзакційних витрат на переказ коштів та зменшення частки готівки в обігу запровадження випуску Е-гривні та подальше її використання потребують досконалого правового забезпечення, яке має запобігати виникненню можливих ризиків у сфері стабільного функціонування банківської системи держави.

Список використаних джерел:

1. Аналітична записка за результатами пілотного проєкту «е-гривня». НБУ, 2019. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=96166826/> (дата звернення: 02.04.2021).
2. Шевченко К. НБУ продовжує вивчати можливість випуску е-гривні. ДЕБІТ-КРЕДИТ. 13.02.2021. URL: <https://news.dtki.ua/finance/bank-system/67878> (дата звернення: 02.04.2021).
3. Багамские острова запустили государственную цифровую валюту. <https://forklog.com/bagamskie-ostrova-zapustili-gosudarstvennuyu-tsifrovuyu-valyutu/> (дата звернення: 02.04.2021).
4. Запуск цифрового євро може зайняти до чотирьох років – глава ЄЦБ. Інтернет-портал PaySpace Magazine. URL: <https://psm7.com/uk/cryptocurrency/zapusk-cifrovogo-evro-mozhet-zanyat-do-chetyrex-let-glava-ecb.html> (дата звернення: 02.04.2021).
5. Центробанк Японії запустив дослідницький проєкт зі створення цифрової єни. Інтернет-портал PaySpace Magazine. URL: <https://psm7.com/uk/cryptocurrency/centrobank-yaponii-zapustil-issledovatel'skij-proekt-po-sozdaniyu-cifrovoj-jeny.html> (дата звернення: 02.04.2021).
6. Цифрові валюти центральних банків: нові можливості для платежів. Міжнародна конференція. 21 лютого 2020, Київ. Результати конференції.

Офіційний сайт НБУ. URL: <https://events.bank.gov.ua/cbdc2020/> (дата звернення: 02.04.2021).

7. Проект Закону України «Про платіжні послуги». Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70412 (дата звернення: 02.04.2021).

8. Гаркуша Т. Віджилий пластик: для чого Україні потрібна е-гривня? URL: <https://maanim.com/ua/exclusive/143242-dlya-chogo-ukrayini-potribna-e-grivnya#comments> (дата звернення: 02.04.2021).

9. Про діяльність Правління Національного банку України щодо вдосконалення платіжної системи та проблеми цифрових валют центробанків та платіжних систем на блокчейні: рішення Ради НБУ від 26.05.2020 № 13-д. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr013500-20#Text> (дата звернення: 02.04.2021).

Пустовіт Ж.М.

кандидат юридичних наук, доцент
консультант фінансової компанії
«Deutsche Vermögensberatung»
(м. Ессен, Німеччина)

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ ТА ПІДПРИЄМЦІВ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПРАЦЮ В НІМЕЧЧИНІ

Процес побудови соціальної держави в Німеччині триває вже понад два століття, що є підставою для визнання її одним із лідерів по здійсненню ефективної соціальної політики серед країн ЄС.

За цей час в Німеччині також вдалося сформувати успішну модель соціальної ринкової економіки, основна мета якої полягає в тому, щоб забезпечити людям можливості для праці, споживання, участі в соціальному та культурному житті тощо.

В пункті 1 статті 20 Основного закону Федеративної Республіки Німеччини проголошено, що Німеччина є соціальною державою [5].

Соціальні права та свободи людини і громадянина в Німеччині закріплені в Основному законі Федеративної Республіки Німеччини та в Кодексі соціального забезпечення Німеччини (SGB).

В Німеччині, як і в будь-якій іншій країні, яка обрала демократичний та соціальний шлях розвитку, діє надійна система гарантій прав та свобод людини і громадянина, а також ефективні механізми їх реалізації.

Основний акцент варто зробити на особливостях взаємодії держави та підприємництва щодо гарантування права на працю в Німеччині.

У грудні 2019 року у м. Ухань (КНР) розпочався спалах коронавірусної хвороби (COVID-19), спричиненої SARS-CoV-2. Через декілька місяців коронавірусна хвороба охопила увесь світ. Вже 11 березня 2020 року ВООЗ оголосила про пандемію COVID-19.

Практично усі країни світу запроваджували та продовжують запроваджувати карантинні та обмежувальні протиепідемічні заходи з метою запобігання поширенню респіраторної хвороби — COVID-19.

Всі ці заходи стали причиною негативного впливу на економіку країн, в цілому, та на ринок праці, зокрема. Кожна держава створила власну модель “порятунку”.

Пріоритетними напрямками державної політики Німеччини на шляху боротьби з економічним “шоком”, стали наступні: підтримка економіки та збереження робочих місць.

Наприклад, в Німеччині, з моменту оголошення пандемії, з’явився новий термін “Corona-Hilfe”, змістом якого є державна фінансова допомога підприємцям та самозайнятим особам (Selbstständig). Завдяки таким заходам вдалося стримати негативні наслідки для економіки ФРН.

Вдалу політику було обрано у Німеччині для збереження робочих місць. Урядом було удосконалено вже діючі механізми щодо запобігання безробіттю.

Йдеться, насамперед, про інститут “Kurzarbeit”, що в трудових відносинах означає тимчасове скорочення робочого часу з метою недопущення звільнень працівників через неспроможність підприємства забезпечити їх роботою та сплачувати заробітну плату[3].

Інструмент “Kurzarbeit” ефективно застосовується в тих випадках, коли роботодавець (“Arbeitgeber”) не має можливості стовідсотково сплачувати працівникові (“Arbeitnehmer”) заробітну плату, через, наприклад, відсутність замовлень, через сезонність тих чи інших робіт, через реструктуризацію підприємства або в разі тимчасового припинення діяльності підприємства та, наприклад, через епідемію коронавірусної інфекції COVID-19 тощо. За умови переведення працівника на “Kurzarbeit”, він працює за спеціальним графіком або може і зовсім не працювати.

В разі будь — яких проблем на підприємстві, роботодавець зобов'язаний попередити працівника про необхідність вимушеного переходу на “Kurzarbeit” та зареєструвати працівника в Федеральному агентстві зайнятості (“Bundesagentur für Arbeit”), яке певний час (до 12 місяців) зобов'язується виплачувати підприємству фінансову допомогу, а підприємство, в свою чергу, виплачує її працівникові [6].

Розмір фінансової допомоги залежить від суми заробітної плати, яку, зазвичай, працівник отримував після утримання податків і зборів на соціальне забезпечення (Nettoeinkommen).

Для працівника, якого переведено на “Kurzarbeit”, законодавством Німеччини передбачено можливість отримання 60 % від заробітної плати, а якщо співробітник має дитину, то - 67% від заробітної плати [6].

Через пандемію чинне законодавство Німеччини зазнало певних змін, які було внесено з метою збереження робочих місць, підтримки підприємництва та гарантування соціального захисту працівникові під час пандемії. Зміни було внесено 31 березня 2020 року (Änderungen im Gesetz zur Beschäftigungssicherung infolge der COVID-19-Pandemie) та мають тимчасовий характер, оскільки вони є чинними до 31 грудня 2021 року. Згідно з цими змінами, працівник отримує 70 % від заробітної плати, а якщо є дитина, то - 77 % від заробітної плати. Якщо працівник залишається на “Kurzarbeit” більше ніж 7 місяців, то він має можливість отримувати 80 % і 87% (якщо є дитина) від заробітної плати [1].

Цікавим моментом є те, що працівник під час “Kurzarbeit” має можливість підвищити свою кваліфікацію, що фінансується за рахунок Федерального агентства зайнятості. Дане агентство наділено повноваженням видавати працівникам, в разі потреби, спеціальні ваучери на підвищення кваліфікації, що є запорукою його професійного розвитку.

В таких випадках спочатку всі витрати за навчання працівника бере на себе роботодавець. В залежності від розміру підприємства, держава компенсує роботодавцю витрати (від 15 до 100 відсотків), що передбачено положеннями Соціального кодексу Німеччини (SGB), [4].

Варто визнати, що така підтримка підприємництва з боку держави стимулює у підприємців позитивне ставлення до інституту “Kurzarbeit” та надає можливість для підвищення кваліфікації працівників, які працюють (або не працюють) за “специфічним” графіком.

Отже, “Kurzarbeit” є саме тим спеціальним інструментом, який допомагає уникнути звільнень працівників.

Наступною особливістю державної соціальної політики Німеччини є те, що держава в тандемі з підприємцями створює можливості для реалізації права на працю. Наприклад, працівники, які довготривало не можуть знайти роботу з незалежних від них обставин (Arbeitslosengeld II), мають можливість брати участь у програмах професійного навчання, підвищувати свою кваліфікацію (Weiterbildung), а також опановувати нову професію в навчальних центрах та на підприємствах.

Варто зробити акцент також на тому, що особі, яка втратила роботу в Німеччині може привласнюватись один з двох видів статусу безробітного (Arbeitslosengeld I чи Arbeitslosengeld II), враховуючи при цьому, ряд факторів (тривалість пошуку роботи, стаж, вік тощо) [4].

На особливу увагу заслуговує сучасна кадрова політика Німеччини щодо захисту права на працю інвалідів та попередження отримання ними правового статусу (Arbeitslosengeld I чи Arbeitslosengeld II). Німецькі підприємства, наприклад, не отримують спеціальних преференцій за працевлаштування безробітних, але як показує практика, підприємці, які орієнтуються на майбутнє та з задоволенням приймають на роботу людей з різними формами інвалідності.

В інклюзивних компаніях від 30 до 50 відсотків робочої сили складають люди з важкими формами інвалідності або психічними розладами. В Німеччині нараховується понад 900 інклюзивних підприємств (підприємства, які окрім здійснення підприємницької діяльності наділили себе соціальним мандатом). Такі підприємства пропонують роботу насамперед в офісному секторі, у секторі інформаційних технологій, у секторі гастрономії, домашнього господарства, ландшафтного обслуговування та роздрібної торгівлі [2].

Отже, в Німеччині здійснюється ефективна соціальна політика щодо запобігання безробіттю шляхом підтримки підприємств, які, в свою чергу, відіграють роль надійного гаранта реалізації права на працю людини і громадянина в Німеччині.

Список використаних джерел:

1. Änderungen im Gesetz zur Beschäftigungssicherung infolge der COVID-19-Pandemie (BeschSiG) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2FCOVBESCHSIG%2Fcont%2FCOVBESCHSIG.htm>

2. Inklusionsbetriebe

URL:

https://www.lvr.de/de/nav_main/soziales_1/inklusionsamt/foerdermoeglichkeiten/integrationsprojekte/inklusionsbetriebe.jsp#:~:text=Inklusionsbetriebe%20sind%20Unternehmen%20des%20allgemeinen,am%20Arbeitsmarkt%20besonders%20benachteiligt%20sind.

3. Kurzarbeitergeld – Informationen für Arbeitnehmer URL: <https://www.arbeitsagentur.de/finanzielle-hilfen/kurzarbeitergeld-arbeitnehmer/>

4. Sozialgesetzbuch URL: <https://www.sozialgesetzbuch-sgb.de/>

5. Основной закон Федеративной Республики Германии URL: https://www.1000dokumente.de/?c=dokument_de&dokument=0014_gru&l=ru&object=translation

6. Verordnung über Erleichterungen der Kurzarbeit URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/kugv/>

Сударенко О. В.,

доцент кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права
ФМТП, к.ю.н, доцент

Київський національний торговельно-
економічний університет, м. Київ

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ДЕРЖАВИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ТА НАЙМАНИХ ПРАЦІВНИКІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Другий рік поспіль Україна, як і весь світ, намагається боротися з негативними наслідками гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2. Держава створює відповідні механізми захисту не тільки фізичних осіб, а й суб'єктів господарювання, які через пандемію, запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів змушені тимчасово зупиняти свою діяльність. Отже науковий інтерес становить з'ясування тих напрямів допомоги з боку держави на які мають можливість розраховувати суб'єкти господарювання та наймані працівники.

На сьогодні в Україні діє два закони України «Про соціальну підтримку застрахованих осіб та суб'єктів господарювання на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, запроваджених з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» [1] та «Про надання

допомоги застрахованим особам на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, запроваджених з метою запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» [2]. Слід зазначити, що відповідно до норм даних законів, право на підтримку з боку держави за рахунок коштів бюджету мають право наймані працівники, фізичні особи-підприємці, юридичні особи.

Соціальна підтримка держави реалізується в таких формах: одноразової матеріальної допомоги застрахованим особам (одноразова допомога); одноразової матеріальної допомоги суб'єктам господарювання; одноразової компенсації суб'єктам господарювання. Так, наймані працівники мають право на одноразову допомогу застрахованим особам у сумі 8 тис. грн за умови дотримання відповідних умов. Така допомога виплачується за рахунок коштів Державного бюджету України та у разі прийняття відповідного рішення органом місцевого самоврядування - місцевих бюджетів у зв'язку із втратою частини заробітної плати працівника, робота якого тимчасово зупинена внаслідок запровадження у 2021 році, починаючи з лютого, обмежувальних протиепідемічних заходів, запроваджених з метою запобігання поширенню на території окремих адміністративно-територіальних одиниць гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2.

Право на одноразову допомогу також мають фізичні особи-підприємці у зв'язку із втратою частини доходу, економічна діяльність яких тимчасово зупинена внаслідок запровадження додаткових обмежувальних протиепідемічних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19). Суб'єктом, виплати в даному випадку виступає Пенсійний фонд України. До позитивних моментів слід віднести те, що особа не позбавляється права на отримання матеріальної допомоги, якщо вона реалізувала відповідне право у 2020 році. Позитивним, на нашу думку, також є те, що фізична особа-підприємець, яка не сплачує єдиний соціальний внесок, за умови дотримання інших вимог, не позбавляється права на отримання одноразової допомоги.

Одноразова матеріальна допомога суб'єктам господарювання здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету, які передбачені Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття. Водночас виплату здійснює територіальний орган центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції. Так, одноразова матеріальна допомога суб'єктам господарювання передбачає одноразову виплату з метою

збереження робочих місць та виплати найманим працівникам суб'єкта господарювання одноразової матеріальної допомоги в період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19). Розмір такої допомоги визначається пропорційно робочому часу працівника, який скорочено або заплановано скоротити, у тому числі через простій, та не може перевищувати 8000 грн на одного працівника. Водночас, така допомога не виплачується за період тимчасової втрати працездатності працівником. Суб'єкт господарювання зобов'язаний отриманні з бюджету кошти перерахувати не пізніше наступного робочого дня після їх отримання на рахунок найманого працівника. Центри зайнятості контролюють цільове використання зазначених коштів, шляхом проведення виїзних та невиїзних перевірок протягом 180 календарних днів після виплати такої допомоги.

Юридичні особи мали можливість реалізувати також право на одноразову компенсацію суб'єктам господарювання, з метою відшкодування витрат, понесених на сплату єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Розрахунок суми одноразової компенсації здійснюється територіальним податковим органом за місцем обліку як платник єдиного внеску шляхом ділення суми єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, сплаченої за десять місяців юридичною особою, що передували 10.12.2020, на десять.

Особа, яка має право на соціальну підтримку з боку держави, подає заяву в електронній формі з використанням Єдиного державного веб-порталу електронних послуг (Дія), Мінцифра формує відповідні реєстри та доводить їх до суб'єктів, уповноважених здійснювати переказ бюджетних коштів одержувачам такої соціальної підтримки. Заява подається протягом 30 днів з дня запровадження «червоної зони», водночас, якщо адміністративно-територіальна одиниця була віднесена до червоної зони протягом лютого-березня 2021, то особа має можливість звернутися до держави до 18.05.2021.

Щодо вимог, яким повинні відповідати особи, які бажають реалізувати право на соціальну підтримку з боку держави, то в загальному їх можна окреслити так: суб'єкт господарювання (як заявник, так і роботодавець найманої особи) повинен здійснювати свою діяльність (основний вид економічної діяльності яких зазначений першим) за КВЕД, який належить до тих, які дають можливість реалізувати відповідне право [3]; відсутність заборгованості щодо сплати єдиного соціального внеску; на момент звернення за соціальною підтримкою, суб'єкт господарювання повинен бути внесений до державного реєстру (zareєстрований не менше трьох місяців,

перед днем звернення; діяльність яких за даними Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань припинена на останній день місяця, який передує місяцю, в якому на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці запроваджені обмежувальні протиепідемічні заходи); не повинні отримувати інші доходи (найманий працівник – не повинен працювати за сумісництвом, а фізична особа-підприємець не повинна бути одночасно найманим працівником).

На отримання соціальної підтримки з боку держави у 2021 році подали заяви 270 тисяч фізичних осіб-підприємців на найманих працівників [4]. Отже, Україна як соціальна держава намагається підтримувати суб'єктів господарювання та найманих працівників в умовах пандемії COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2. Для цього використовуються кошти Державного та місцевих бюджетів.

Список використаних джерел:

1. Про соціальну підтримку застрахованих осіб та суб'єктів господарювання на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, запроваджених з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Закон України від 04.12.2020 № 1071-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1071-20#n2>

2. Про надання допомоги застрахованим особам на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, запроваджених з метою запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Закон України від 30.03.2021 № 1358-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1358-20#Text>

3. Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.12.2020 № 1236. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1236-2020-p#n240>

4. Вже 270 тисяч підприємців подали заяву на карантинну допомогу. Укринформ. 24.04.2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3234426-vze-270-tisac-pidpriemciv-podali-zaavki-na-karantinnu-dopomogu.html>

Тищенко Ю.В.

доцент кафедри міжнародного,
цивільного та комерційного права
ФМТП, к.ю.н, доцент

Київський національний торговельно-
економічний університет, м. Київ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ЯК ОЗНАКА СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНОЇ ЕКОНОМІКИ

Відповідно до статті 1 Основного закону, Україна, крім того, що є суверенна, незалежна і демократична, є соціальна, правова держава, що, в свою чергу гарантує відповідність вітчизняного законодавства основним правам і свободам людини. Одними із таких прав, згідно зі статтею 42 Конституції України є права споживачів, які держава захищає, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів.

Не можна не погодитися із думкою О. Скрипнюка, який вбачає реалізацію національної ідеї в побудові демократичної, соціальної, правової держави для досягнення прогресу в розвитку України [1, с. 52].

Як відомо положення Основного закону є тими нормами-принципами, на основі яких приймаються закони та інші нормативно-правові акти. Не виключенням є положення господарського законодавства, зокрема Господарського кодексу України.

Суспільні відносини, що складаються у споживчій сфері, мають складний, багатогранний соціально-економічний зміст, у зв'язку з чим є об'єктом міжгалузевого правового регулювання. Проте, гадаємо, не останню роль у їх забезпеченні відіграє саме галузь господарського права.

Деякі науковці умовно поділяють споживчі відносини на дві групи. До першої групи, на їх думку, належать відносини, в яких споживач виступає як безпосередній учасник. Ці відносини, засновані на цивільних договорах (купівлі-продажу, прокату, побутового підяду тощо), регулюються нормами приватного, насамперед, цивільного права. Другу групу складають відносини за участю споживачів, що виникають на основі норм публічного права, що забезпечують державний і суспільний захист прав споживачів.

На наш погляд, варто виділити ще одну – третю групу споживчих відносин, до якої належать відносини, в яких конкретний споживач не бере безпосередньої участі. Вони регулюються нормами публічного права, що

регламентують діяльність державних органів у сфері забезпечення прав споживачів і передбачають основні вимоги стосовно товарів, робіт, послуг та спрямовані на забезпечення безпеки життя, здоров'я та реалізації прав споживачів тощо.

Виходячи зі змісту частини першої статті 1 Господарського кодексу України, цей Кодекс регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання. Такими учасниками, згідно зі статтею 2 цього кодексу, в тому числі є споживачі.

Таким чином, господарське право, крім регулювання бізнес-процесів, взаємодії підприємців з органами державної влади та органами місцевого самоврядування, повинно забезпечувати дотримання та захист прав такої соціальної категорії, як споживачі.

Тобто, господарське право як окрема галузь об'єднує у своєму правовому регулюванні як приватні відносини, засновані на майновому елементі, так і публічні, основою яких є організаційні відносини, що реалізуються в компетенції органів державної влади щодо прав і обов'язків суб'єктів господарювання.

У Господарському кодексі України регулюванню питання забезпечення прав споживачів приділено значну увагу. Так, відповідно до частини другої його статті 5 однією із конституційних основ правового господарського порядку в Україні є захист прав споживачів.

Крім того, Кодекс містить окрему статтю 20, що має назву: «Захист прав суб'єктів господарювання та споживачів». У ній, зокрема, йдеться про те, що держава забезпечує захист прав і законних інтересів споживачів, а кожен споживач має право на захист своїх прав і законних інтересів. У цій статті визначено також шляхи захисту прав та законних інтересів споживачів.

Особливої уваги заслуговує стаття 39 Кодексу, яка має назву: «Захист прав споживачів». Водночас, у зазначеній статті в основному йдеться не про власне захист прав споживачів, а закріплюється їхній перелік.

Відповідно до частини другої вказаної статті держава забезпечує громадянам захист їхніх інтересів як споживачів, надає можливість вільного вибору товарів (робіт, послуг), набуття знань і кваліфікації, необхідних для прийняття самостійних рішень під час придбання та використання товарів (робіт, послуг) відповідно до їх потреб, і гарантує придбання або одержання іншими законними способами товарів (робіт, послуг) в обсягах, що забезпечують рівень споживання, достатній для підтримання здоров'я і

життєдіяльності. Варто відзначити, що використання в даному випадку терміну «громадянин» є недоречним, оскільки, споживачами в Україні є також іноземці та особи без громадянства.

За частиною третьою статті 39 Кодексу права споживачів, механізм реалізації захисту цих прав та відносини між споживачами товарів (робіт, послуг) і виробниками (виконавцями, продавцями) регулюються законом про захист прав споживачів та іншими законодавчими актами. Редакція наведеного положення викликає певні зауваження, оскільки виключає можливість регулювання механізму реалізації захисту прав споживачів та відносини між споживачами товарів (робіт, послуг) і виробниками (виконавцями, продавцями) указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України тощо. Водночас, згідно з пунктом 1 частини першої статті 92 Конституції України виключно законами визначаються лише права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина. Тобто, механізм реалізації захисту прав споживачів, інші споживчі відносини можуть регулюватися зазначеними підзаконними актами, що й здійснюється на практиці.

Отже, не дивлячись на деякі неточності в положеннях Господарського кодексу України щодо забезпечення прав споживачів, слід зазначити, що господарське право є однією із ключових галузей права, що складає основу правового регулювання цього міжгалузевого інституту, що є ознакою утвердження соціальних стандартів у вітчизняній економіці. Принагідно зауважимо, що в світлі реформування господарського законодавства, положення щодо забезпечення прав споживачів при здійсненні господарської діяльності є аргументом на захист збереження Господарського кодексу України.

Список використаних джерел

1. Скрипнюк О. Демократична, соціальна, правова держава в контексті національної ідеї України. *Право України*. 2021. №2. С. 52-62

Фурса Є.І.

професор кафедри міжнародного,
цивільного та комерційного права
ФМТП, к.ю.н, професор
Київський національний торговельно-
економічний університет, м. Київ

ПОГЛЯД ПРАВНИКА НА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНОЇ ЕКОНОМІКИ

Ні для кого не секрет, що в ст. 1 Конституції України наша держава вже визнана як соціальна та правова, але для фактичного досягнення цього високого рівня ще треба багато зробити і, в першу чергу, на ментальному рівні. Український народ, який пережив голодомор, війну, набув незалежності, брав участь у двох революціях вправі вимагати достойного життя.

Чому акцент був поставлений на ментальному рівні? Проблема української економіки як державної, так і економіки підприємств в багатьох випадках лежить в площині зростання українського бізнесу, який зароджувався у 90- ті роки минулого століття на бандитському капіталі, на небажанні тривалий час добросовісно і високоякісно працювати навіть на високих посадах тощо. Високопосадовцям в нашій країні хочеться швидко і багато вкрати, щоб потім купити хатинку в Швейцарії, Англії, Італії і вже почивати на лаврах, оскільки невідомо, скільки ця особа втримається на посаді і зможе вести бізнес не сплачуючи податки тощо. Зараз прекрасний момент для таких високопосадовців та бізнесменів, оскільки реально нікого з них не було притягнуто до відповідальності.

Тому заява одного з високопосадовців про те, що через десять або п'ятнадцять років не буде можливості платити пенсії нікого навіть не злякала і не знайшла своєї належної правової оцінки. Хоча в такому разі варто було б запитати, а що Ви робите на такій посаді і чи відповідаєте Ви їй? Тобто передання в концесію портів, намагання передати в управління й українську залізницю, очевидно, що призведе до зменшення доходів держави, оскільки в такому разі нові управлінці будуть платити лише податки, а прибутки будуть отримувати самі, а не український народ. Питання полягає й в тому, а що отримає український народ від так званої легалізації грального бізнесу, крім значної кількості постраждалих громадян, розбитих сімей та самогубств? Які галузі економіки взагалі керівництво країни вважає за потрібне розвивати,

щоб українці поверталися до дому і були забезпечені роботою, а держава всім необхідним для її населення.

Яка перспектива у численних випускників вищих закладів освіти, якщо бізнес в Україні занепадає, а значна частина депутатів декларує, що тримає мільйони гривень вдома і, в той же час, держава запозичує мільярди доларів?

Для порівняння значна частина українських пенсіонерів отримує пенсії значно менші, ніж реальний прожитковий мінімум, а окремий український бізнесмен задекларував дохід за минулий рік в розмірі двох мільярдів гривень. В завданні поставимо питання про те, а скільки було сплачено податків за такий, по суті, прибуток. Отже, вирішення цієї задачі не в тому, щоб відібрати і розділити, а в тому, щоб був застосований прогресуючий податок на прибуток. Що надасть така система оподаткування? Очевидно, що бізнесу потрібно буде вкладати кошти в розвиток підприємств, в заробітні плати працівників, оскільки буде не вигідно з вкладених коштів за рахунок найманої праці отримувати надприбутки. Цю формулу розкрив ще К.Маркс і така система діє в багатьох розвинених країнах, особливо, в скандинавських країнах, які асоціюються навіть із соціалістичними. Тому сучасні податки потребують переосмислення на предмет того, щоб зробити таку систему оподаткування, завдяки якій не можна було ухилитися від сплати податків, а високопосадовці не могли їх відстрочувати або розстрочувати, як це мало місце в справі Оніщенка. Американська або Німецька системи для цього є прикладами, коли за несплату податків притягаються до відповідальності дуже відомі політики або бізнесмени і про це гучно і в деталях заявляють в пресі. Після цього, більш дрібні бізнесмени і політики починають платити податки самотійно, оскільки бачать для себе реальну небезпеку.

Коли ж бізнесмени бачать Прем'єр Міністра України, який катається в кабінеті на самокаті, то їм стає очевидно, що можна не платити податки. Коли ж бізнесмен називає міністра дебілом, а у відповідь нічого не відбувається, то чи варто такому бізнесмену платити податки, якщо йому все дозволено ... Тому соціально орієнтованих економік не існує, а є правові системи в країнах, які дозволяють збирати кошти до державного бюджету і спрямовувати їх на соціальне забезпечення найменш захищених верств населення. Так само і підприємства працюють з метою отримання прибутку, але система оподаткування може стимулювати їх до вкладання коштів у виробництво, підвищення зарплат, екологію тощо. В нашій країні, на жаль, системна діяльність бізнесу і високопосадовців орієнтована на те, щоб «відмити» кошти і спрямувати їх до офшорів, тобто до іноземних країн і вкласти їх в будинки за кордоном, а не у виробництво в нашій країні...

Тому дуже сподіваюсь, що наші студенти зрозуміють просту і очевидну істину, що для досягнення позитивного результату потрібно вкладати працю, а спроба сховатися в іноземних країнах навіть з мільйонами не призведе до бажаних результатів, оскільки іноземна еліта не визнає наших казнокрадів і вони там можуть все втратити як П. Лазаренко та сумно закінчити своє життя у «добровільному» вигнанні ...

Тому на першому місці в нашій країні має постати питання ментальності і тих цілей, які мають ставитися в державі як економістами і правниками, так і іншими фахівцями.